

STEPONAS DARIUS: TARNYBA JUNGTINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ KARIUOMENĖJE (1917–1919)

Srž. mjr. Alvydas Tamošiūnas
Baltijos gynybos koledžas

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2024.39.2>

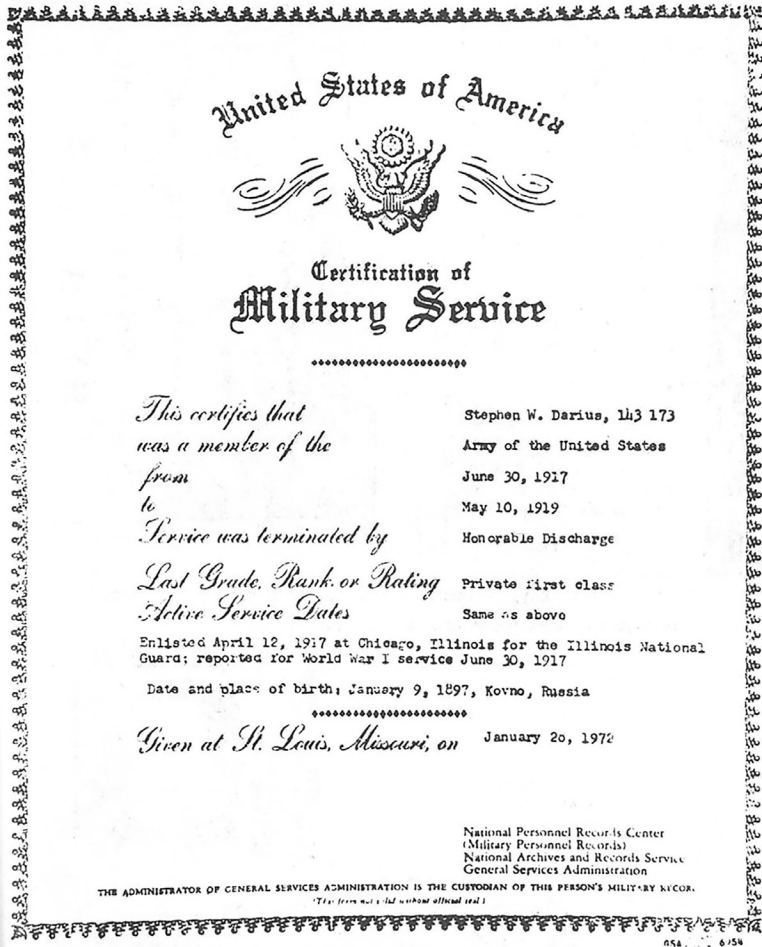
Anotacija. Straipsnyje, remiantis Lietuvoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) ir kitose šalyse publikuotais šaltiniais, analizuojama Stepono Dariaus karo tarnybos JAV Ekspedicinių pajėgų 42-osios „Vaivorykštės“ diviziono 67-osios lauko artilerijos brigados 149-ojo lauko artilerijos pulko Štabo kuopoje 1917–1919 m. Pirmojo pasaulinio karo metu patirtys. Aptariamos apdovanojimo ir skatinimo eiliškumas ir priežastys, sužeidimų aplinkybės, uniformos detalės ir ženklai, matomi nuotraukose, kuriose jis įamžintas dėvintis JAV kario uniformą,

analizuojant tarnybos JAV 149-ojo lauko artilerijos pulke ypatumus, nurodomos padalinio buvimo Prancūzijoje, Belgijoje, Liuksemburge ir Vokietijoje datos.

Pagrindiniai žodžiai: Steponas Darius, „Lituanica“, skrydis per Atlantą, apdovanojimai, sužeidimai, JAV Ekspedicinių pajėgų 42-osios „Vaivorykštės“ diviziono 67-osios lauko artilerijos brigados 149-ojo lauko artilerijos pulkas.

ĮVADAS

Steponas Darius ir Stasys Girėnas – vieni iškiliausių ir žinomiausių lietuvių lakūnų tiek Lietuvoje, tiek tarp emigravusių į įvairias šalis tautiečių. Dariaus ir Girėno, „Lituanikos“ vardu pavadinta nemažai Lietuvos miestų gatvių, mokyklų, stadionas Kaune, legendinių lakūnų gimtinėse įsteigti muziejai, Vytauto Didžiojo karo ir Lietuvos aviacijos muziejuose didelės

S. Darius tarnybos JAV kariuomenėje sertifikatas, išduotas 1972 m.
Dariūtė, N., Gamziukas, A., Ramoska, G. Darius ir Girėnas, dokumentai.

nuolatinės ekspozicijos. Apie jų gyvenimą ir skrydį leidžiamos knygos, jų garbei pastatyti paminklai, jų atvaizdais puošti lietuviški banknotai, monetos, pašto ženklai, suvenyrai, sukurtas vaidybinis filmas „Skrydis per Atlantą“, dokumentiniai filmai „Lituanicos paslaptis“, „Lituanica“ nemari atminties šviesoje“, „Lituanikos“ sparnai“ ir kiti, organizuota roko

muzikos festivalių, sukurtas miuziklas, jų vardu pavadintas TV kanalas, povandeninis laivas, plaukiojamoji bazė, transatlantinė valtis, lietuviški dirbtiniai Žemės palydovai, JAV bombonešis B-19 ir Karinių jūrų pajėgų „Liberty“ klasės laivas SS (angl. *Steam ship*) „Stepas Darius“¹.

Lietuvos mokslų akademijos narių ir Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto sudarytame 100 iškiliausių Lietuvos žmonių sąrašė yra abiejų lakūnų – S. Dariaus ir S. Girėno pavardės². S. Dariaus ir S. Girėno pilotuojamo lėktuvo „Lituania“ skrydis per Atlanto vandenyną 1933 metais ir tragiška žūtis netoli tikslo, minint Lietuvos šimtmetį, taip pat pateko tarp 100 svarbiausių valstybei datų³. Steponą ir Stasį, šiuos du didžiavyrius, nuo vaikystės gyvenusius JAV, skrydžiui lėktuvu „Lituania“ per Atlantą suvienijo lietuviška kilmė, gimtoji žemaičių tarmė, Čikagos lietuvių bendruomenė, bendras pomėgis skraidyti ir... tarnybos JAV kariuomenėje patirtis⁴. Pirmojo pasaulinio karo metu jie tarnavo JAV sausumos pajėgose: S. Darius – nuo 1917 m. birželio 30 d. iki 1919 m. gegužės 10 d., S. Girėnas – nuo 1917 m. spalio 11 d. iki 1919 m. balandžio 1 d.⁵ Abu JAV periodikoje įvardijami kaip Pirmojo pasaulinio karo veteranai⁶.

Pirmojo pasaulinio karo metu Europa paprašė JAV pagalbos. JAV, reaguodama į užpuolimus keleivinių ir prekinčių laivų, kuriuos skandino jūros blokadą bandantys pralaužti Vokietijos povandeniniai laivai, ir į Europos prašymą, 1917 m. balandžio 6 d. paskelbė Vokietijai karą. Šis žingsnis buvo sunkus, nes tuo metu JAV praktiškai neturėjo gausios ir gerai parengtos kariuomenės. Prasidėjo itin aktyvus amerikiečių verbavimas į kariuomenę ir intensyvus naujokų rengimas. Pirmasis pasaulinis karas nebuvo netikėtas Europai, bet jis buvo netikėtas JAV. Generolas Peršingas iš esmės Europos šalims iškėlė dvi sąlygas: pirmąją – JAV kariai atvyks į

¹ Poškus, P. Laivas SS „Stepas Darius“. Prieiga per internetą: <https://www.plienosparnai.lt/page.php?1392> (žr. 2022-10-26).

² Augulytė, M. Po ilgų ginčų mokslininkai išrinko Lietuvai labiausiai nusipelnusias asmenybes. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/kultura/istorija/2009/11/21/news/po-ilgu-gincu-mokslininkai-isrinko-lietuvai-labiausiai-nusipelnusias-asmenybes-5295853/> (žr. 2022-11-05).

³ Gudavičius, S. Lietuvos šimtmetis: 100 svarbiausių datų valstybei, žmonėms, ūkiui. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/02/16/lietuvos-simtmetis-100-svarbiausiu-datu-valstybei-zmonems-ukiui> (žr. 2022-10-05).

⁴ Sviderskytė, G. K. *Lituania. Nematoma pusė*. Vilnius, 2019, p. 15.

⁵ Stasys Girėnas. Prieiga per internetą: <https://www.plienosparnai.lt/page.php?609> (žr. 2022-10-05).

⁶ The Courier-News, Bridgewater, New Jersey, 1933, July 15, p. 2.

Europą tik tam, kad kartu pasiektų pergalę, o Europa turi tai suprasti ir garantuoti savo pajėgumais ir ryžtu to siekti, antroji – Europa turi užtikrinti sklandų milžiniško JAV karių kiekio išlaipinimą pakrantėje, spartų judėjimo į Europos gilumą tempą, aprūpinimą, stovyklų vietų suteikimą ir galimybę naudotis pratybų ir treniruočių poligonais.

Nuo 1918 m. birželio 26 d. kiekvieną dieną į Europą 2–3 dideliais laivais atplaukdavo daugiau kaip 10 000 JAV karių⁷. Iš viso buvo parengta karui jų per 4 milijonus⁸. 1918 m. rugsėjį jau buvo persikėlę per Atlantą į Senąją žemyną apie 1,2 milijono⁹ amerikiečių karių, iš jų fronte apie 117 000^{10, 11} žuvo ir apie 200 000 buvo sužeisti¹². Įdomu, kad savanorių JAV kariuomenėje trūko ir apie 70 proc. buvo šauktiniai¹³. 1918 m. lapkričio 11 d. Vokietija pasirašė Versalio paliaubų sutartį¹⁴. Karas baigėsi. Kare žuvo apie 8,5 mln. karių ir per 10 mln. civilių, buvo mobilizuota apie 65 mln. karių¹⁵. Karui pasibaigus ir susidarius palankiai geopolitinei situacijai, nepriklausomomis pasiskelbė daugelis šalių ir į Europos politinių žemėlapių grįžo senbuvės arba jame atsirado naujų valstybių – Austrija, Čekoslovakija, Estija, Jugoslavija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Suomija, Rumunija ir Vengrija¹⁶.

⁷ American soldiers arrive in France. Prieiga per internetą: <http://www.eastsussexww1.org.uk/american-soldiers-arrive-france/index.html> (žr. 2022-11-15).

⁸ WW1 Casualty and death table. Prieiga per internetą: https://web.archive.org/web/20161016014336/http://www.pbs.org/greatwar/resources/casdeath_pop.html (žr. 2022-11-15).

⁹ The U.S. entry into the war. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/event/World-War-I/The-U-S-entry-into-the-war> (žr. 2022-11-15).

¹⁰ War losses. Prieiga per internetą: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_losses (žr. 2022-11-15).

¹¹ Key Facts of World War I. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/event/World-War-I/Killed-wounded-and-missing> (žr. 2022-11-15).

¹² The U. S. in WW1 overview. Prieiga per internetą: <https://www.worldwar1centennial.org/index.php/edu-home/edu-topics/579-overview-general-collections/4989-the-u-s-in-wwi-overview.html> (žr. 2022-10-30).

¹³ World War I created millions of conscripted Veterans, improved benefits. Prieiga per internetą: World War I created millions of conscripted Veterans, improved benefits - VA News (žr. 2022-11-16).

¹⁴ Key Facts of World War I. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/summary/World-War-I-Timeline> (žr. 2022-11-15).

¹⁵ Killed, wounded, and missing. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/event/World-War-I/Killed-wounded-and-missing> (žr. 2022-11-15).

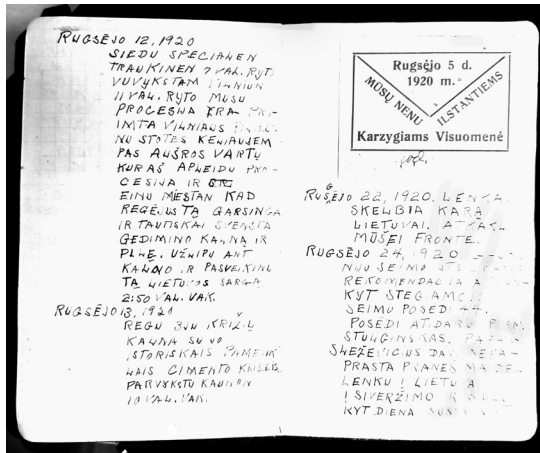
¹⁶ Barta, M., Kovar, M. *Civilisations: collapse and regeneration, Addressing the Nature of Change and Transformation in History*. Praha, 2019, p. 536.

I. DIENORAŠČIAI IR MAŽAI ŽINOMA JAV KARINIŲ VIENETŲ DOKUMENTIKA

S. Darius savo gyvenimą aprašė dienoraštyje. Jį 1935 m. Čikagoje išleistoje knygoje „Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas“ pateikė Petras Jurgėla. Dienoraštis buvo rašomas keliuose užrašų knygelėse. Vienas išlikusių dienoraščio fragmentų mažoje knygelėje pablukusiais raudonos spalvos langeliais lapais, surištais siūlais, rašytas ranka, parkeriu, mėlynos ir juodos spalvos rašalu, pradedamas 1919 m. gegužės 10 d. ir baigiamas 1921 m. birželio 10 d. Panaudota tik 17 puslapių, tuščių lapų dar liko. Tekstas nevientisas, tarpuose įklijuota pašto ženklų, paramos kuponų, bi-lietas įeiti į Lietuvos Steigiamojo Seimo posėdį, posėdžių organizavimo tvarkos iškarpa. Rašydamas šį dienoraštį, S. Darius viską rašė didžiosiomis lietuvių abėcėlės raidėmis, yra keletas gramatikos klaidų. Dienoraštis saugomas provaikaičio Ažuolo Maštaro šeimos archyve. Jame minimos datos ir įvykiai iš esmės sutampa su P. Jurgėlos tekstu. Pagrindinis skirtumas – kalbos stilius, nes Steponas dažniau vartoja tarmišką, netaisyklingą kalbą, o knygos autorius P. Jurgėla redagavo ir pateikė informaci-

S. Dariuso dienoraščio knygelė, saugoma A. Maštaro šeimos archyve. Autoriaus nuotrauka

S. Dariuso ranka rašyto dienoraščio fragmentas. Autoriaus nuotrauka

ją tarpukario JAV lietuvių išeivių kalbos stiliumi. Nors 1919 m. gegužės 10 d. ir 1921 m. birželio 10 d. skiria 760 dienų, S. Darius šioje knygelėje trumpai aprašo kiek daugiau nei 70. Rengdamasis skrydžiui per Atlantą, jis 1932 m. liepos 10 d. pradėjo rašyti savo paskutinį dienoraštį, o baigė 1933 m. liepos 13 d.¹⁷ Tikėtina, kad būta daugiau dienoraščių, kuriais remdamasis P. Jurgėla aprašė visus S. Dariaus gyvenimo laikotarpius.

S. Darius savo karo tarnybą JAV kariuomenėje gana išsamiai aprašė dienoraštyje, kurį taip pat minėtoje knygoje pateikė P. Jurgėla. S. Darius tarnavo JAV Ekspedicinių pajėgų 42-osios „Vaivorykštės“ divizijos 67-osios lauko artilerijos brigados 149-ojo lauko artilerijos pulko padalinyje – Štabo kuopoje¹⁸ (angl. *the Headquarters company of the 149th Field Artillery Regiment of the 67th Field Artillery Brigade, 42nd “Rainbow” Division of the US Expeditionary Force*) ir yra paminėtas jos rugpjūčio 31 d.¹⁹ ir spalio mėn.²⁰ pabaigoje sudarytuose sąrašuose. Tiesa, užfiksuota epizodų, kai jis buvo priskirtas ir vykdė užduotis „C“ („Čarli“) baterijoje²¹. S. Darius apie tai ne tik pats rašo atsiminimuose, bet jo pavardė yra ir Iliojaus nacionalinės gvardijos Pirmojo lauko artilerijos pulko „C“ baterijos kareivių sąrašuose. Paminėta, kad, kaip rašoma dokumentuose, Darius Stephen W. pradėjo tarnybą Nacionalinėje gvardijoje 1917 m. balandžio 12 d., pasirašė tarnybos sutartį, prisiekė ir kartu su visu vienetu buvo paskirtas į reguliariąją karo tarnybą birželio 30 d. Artilerijos baterija, į kurią buvo paskirtas S. Darius, buvo sukomplektuota liepos 20 d.²²

42-ąją „Vaivorykštės“ diviziją sudarė 67-oji artilerijos brigada, 83-ioji ir 84-oji pėstininkų brigados, įvairūs priskirti kariniai vienetai – 117-asis inžinerijos pulkas, 149-asis kulkosvaidžių batalionas, 117-asis lauko ryšių batalionas, 117-asis inžinerijos traukinys, 117-asis sanitarijos traukinys, 117-asis amunicijos traukinys, 117-asis aprūpinimo traukinys, Karo

---

¹⁷ Stepono Dariaus dienoraštis. Prieiga per internetą: <https://www.plienosparnai.lt/page.php?604/> (žr. 2022-09-25).

¹⁸ Johnson, H. S. *Roster of the Rainbow Division*. Niujorkas, 1917, p. 110.

¹⁹ Ten pat, p. 24.

²⁰ Ten pat, p. 36.

²¹ Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*. Čikaga, 1935, p. 18.

²² *Roster of the Illinois National Guard and Illinois Naval Militia*. Washington, 1917, p. 327.

FIRST FIELD ARTILLERY.

327

Name and Rank.	Date of Commission or Enlistment.	Date of Muster.	Remarks.
Damery, Willis C.....	June 24, 1916	July 20, 1917	Reported for duty July 2, 1917.
Danielson, Harry G.....	Apr. 21, 1917	.....	Reported for duty July 4, 1917. Hon. Disch. July 17, 1917 at Ft. Sheridan, Ill. on S.C.D. Character Excellent. Service honest and faithful. No A.W.O.L.
Darius, Stephen W.....	Apr. 12, 1917	July 20, 1917	Reported for duty June 30, 1917.
Dodge, Philip H.....	Apr. 19, 1917	July 20, 1917	Reported for duty June 30, 1917.
Doherty, Thomas K.....	Apr. 7, 1917	July 20, 1917	Reported for duty June 30, 1917.
Eder, Samuel H.....	Apr. 20, 1917	July 20, 1917	Reported for duty July 2, 1917.
Edwards, Fred L.....	Apr. 23, 1917	July 20, 1917	Reported for duty June 30, 1917.
Edwards, Jefferson R.....	Apr. 7, 1917	July 20, 1917	Reported for duty July 1, 1917.
Ellis, Leon T.....	May 14, 1917	July 20, 1917	Reported for duty June 30, 1917.
Fargo, Charles H.....	May 19, 1917	Absent.....	Reported for duty June 30, 1917. On 10 days furlough fr July 4-14, 1917. A.R.106. Furlough extended 20 days to Aug. 3, 1917 to take examination for qualification Aviation Section.

149-ojo lauko artilerijos pulko karių sąrašo fragmentas Gilmore, W. E. *History of Headquarters Company, One Hundred and Forty-Ninth Field Artillery, from June.*

policijos vienetas ir divizijos vadovybės štabas. 42-osios „Vaivorykštės“ divizijos²³ 67-ąją lauko artilerijos brigadą sudarė Iliojaus 149-asis lauko artilerijos pulkas, ginkluotas 75 mm pabūklais, buvęs 1-asis Iliojaus nacionalinės gvardijos lauko artilerijos vienetas, Indianos 150-asis lauko (sunkiosios) artilerijos pulkas, ginkluotas 155 mm pabūklais, buvęs 1-asis Indianos nacionalinės gvardijos lauko artilerijos vienetas, Minesotos 151-asis lauko artilerijos pulkas, ginkluotas 75 mm patrankomis, buvęs 1-asis Minesotos nacionalinės gvardijos lauko artilerijos vienetas, ir Merilando 117-oji apkasų minosvaidžių baterija, sudaryta iš buvusių Merilando nacionalinės gvardijos pakrantės artilerijos 3-iosios ir 4-osios kuopų²⁴. 42-osios „Vaivorykštės“ divizijos 67-osios lauko artilerijos brigados 149-ąją lauko artilerijos pulką sudarė vadovybė, štabo kuopa, aprūpinimo kuopa, medicininio aprūpinimo padalinys, šešios baterijos,

²³ Order of battle of United States Land forces in the World War. *American Expeditionary forces divisions*, Volume 2, Washington, 1988, p. 272.

²⁴ Johnson, H. S. *Roster of the Rainbow Division*, p. 9.

sujungtos po tris į 2 batalionus, 1-asis batalionas su baterijomis A, B²⁵ ir C ir 2-asis batalionas su baterijomis D, E ir F²⁶. 149-ajam lauko artilerijos pulkui vadovavo plk. Henris J. Reilis (*Henry J. Reilly*)²⁷, Štabo kuopai, kuriai priklausė ir eilinis Steponas Darius, – kpt. Stiuartas M. Gilmoras (*Stewart M. Gilmore*)²⁸. Kuopoje buvo 14 karininkų ir 153 kareiviai²⁹, iš jų – 27 pulko orkestro muzikantai³⁰. Stepono Dariaus pavardė pateikta kuopos vardiniame sąrašė pagal abėcėlę tiek divizijos, tiek kuopos istorijos aprašyme. Trumpas įrašas apie jį šiame divizijos sąrašė atrodo taip: „*Darius, Stephen W., Pvt., 3305 S. Halsted St., Chicago, Illinois.*“³¹ Štabo kuopos istorijoje parašyta tiesiog „Darius“, beje, Štabo kuopos istorijoje jis įvairiuose kontekstuose paminėtas net septynis kartus³².

Štabo kuopos funkcijos buvo užtikrinti vadaviečių ir pulko logistinių aprūpinimą, pulko vadavietės ir baterijų ryšių sistemų funkcionavimą. Tai leido efektyviau panaudoti artilerijos ugnį ir ją koreguoti įvairių oficialių renginių ir švenčių metu atliekant muzikos kūrinius, kurie kariams turėjo pakelti ūpą.

S. Darius buvo paskirtas telefonistu: „*Apie telefonistus Štabo kuopos istorijoje parašyta, kad tai buvo prie laidų sunkiai dirbantys krapštukai, nepaisydami oro sąlygų, artilerinio apšaudymo, alkio ar troškulio. Jie buvo tarsi problemų ieškotojai, nes pirmi atvykdavo į dislokacijos vietas ir paskutiniai palikdavo jas. Tai kariai, už kurių nuveiktus darbus ir užduotis reikia nuimti kepures. Tie, kurie buvo tikri telefonistai, tai neabejotinai buvo ir tikri kariai. Pagarba laidinių ryšių kariams ir operatoriams, pagarba visiems telefonistams!*“³³

---

²⁵ Kilner, F. R. *Battery E in France*. Chicago, 1919, p. 22.

²⁶ Johnson, H. S. *Roster of the Rainbow Division*, p. 109–136.

²⁷ Ten pat, p. 109.

²⁸ Ten pat, p. 109.

²⁹ Ten pat, p. 109–112.

³⁰ Gilmore, W. E. History of Headquarters Company, One Hundred and Forty-Ninth Field Artillery, from June 30, 1917, to May 10, 1919. *Journal of the Illinois State Historical Society (1908-1984)*, Apr.–Jul., 1924, Vol. 17, No ½, p. 24.

³¹ Johnson, H. S. *Roster of the Rainbow Division*, p. 110.

³² Gilmore, W. E. History of Headquarters Company, One Hundred and Forty-Ninth Field Artillery, from June 30, 1917, to May 10, 1919. *Journal of the Illinois State Historical Society (1908-1984)*, Apr.–Jul., 1924, Vol. 17, No ½, p. 24, p. 36, p. 52, p. 58, p. 69, p. 75, p. 141.

³³ Ten pat, p. 142.

Buęs 149-ojo lauko artilerijos pulko eilinis Frederikas Richardas Kilneris (Frederic Richard Kilner)³⁴ 1919 metais parašė ir išleido karo tarnybos E baterijoje atsiminimų knygą „Baterija E Prancūzijoje“ (angl. *Battery E in France*). Žinant, kaip E baterija buvo sukurta, parengta ir mokoma, perdislokuota JAV teritorijoje, taip pat iš JAV į Europą ir atgal, kaip veikė, atliko manevrus, dalyvavo operacijose ir mūšiuose, galima geriau suprasti, ką išgyveno tarnyboje JAV kariuomenės 149-ajame lauko artilerijos pulke ir eilinis S. Darius. Neabejotina, kad Kilnerio atsiminimuose nemažai minimų kareivių, puskarininkių ir karininkų buvo susitikę su S. Dariumi, kartu mokėsi, dalyvavo pratybose, kelionėse, žygiuose, mūšiuose, vykdė užduotis. O ir pats Steponas savo atsiminimuose kartą užsimena, ką teko 1918 m. gegužės viduryje patirti, kai E baterija³⁵ pateko į priešų apšaudymą.

Iš nedaugelio išlikusių su S. Dariaus karo tarnyba JAV kariuomenėje susijusių dokumentų – kelionės per Atlantą laivais keleivių sąrašai. 42-oji „Vaivorykštės“ divizija buvo išplukdyta į Europą iš Hobokeno, Naujojo Džersio, Niujorko, Monrealio ir Kvebeko uostų 1917 m. spalio 18 d.³⁶ 67-oji lauko artilerijos brigada ir keli kiti padaliniai buvo gabenami tran-

JAV karinių jūrų pajėgų laineris „Prezidentas Linkolnas“, www.ancestry.com.

³⁴ Johnson, H. S. *Roster of the Rainbow Division*, p. 130.

³⁵ Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*, p. 26.

³⁶ Order of battle of United States Land forces in the World War. *American Expeditionary forces divisions*, Volume 2, p. 275.

Steponas Darius: tarnyba Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenėje (1917–1919)

Sheet No. 4 of 1 UNITED STATES ARMY TRANSPORT SERVICE
 of Class PASSENGER LIST
 Headquarter's Company, 149th P. A., 67th Artillery Brigade
 Organization, Hq. Co. Transport (in Commercial Service) Sailing Date: 8/1/19 on *Louise, Ill.*

NO.	NAME	GRADE	RELATION	NOTIFY IN EMERGENCY	REG. LABEL NO.	ADDRESS
						STREET, NUMBER, CITY, STATE
40	Boyer, Arthur E.	Pvt Hq. 149	Wife	Ma. A. Boyer	Father	6532 Woodlawn Ave Chicago, Ill.
41	Brady, Thomas V.	"	"	Mrs Ellen Brady	Mother	Sarnia, Ont. Can.
42	Brown, Arthur S.	"	"	Harry S. Brown	Father	5489 Kimbark Ave. Chicago, Ill.
43	Brown, Jesse R.	"	"	Mrs Nellie Brown	Mother	121 S. Genesee St. Waukegan, Ill.
44	Cella, Russell E.	"	"	Mrs Mable Cella	Wife	128 W Monroe St. Chicago, Ill.
45	Chandler, Charles E	"	"	Mrs Josephine--Chandler	Mother	Stanton, Ill.
46	Collins, Joseph A.	"	"	John A. Collins	Father	303 E 14th St. Chicago Heights, Ill.
47	Cone, Russell G.	"	"	Frank Cone	"	Supt. CB&R RR Sheridan, Wyo.
48	Courchene, Ralph B.	"	"	Louis B. Courchene	"	5483 A Bonden St. Chicago, Ill.
49	Damron, John H.	"	"	Mrs Emma Damron	Mother	Acamb, Ill.
50	Darius, Stephen W.	"	"	Mrs <i>Augustine</i> Darius	"	3305 S. Halsted St Chicago, Ill.
51	Davies, Ray S.	"	"	Mrs Minnie Davies	"	8332 Wilson Ave Chicago, Ill.
52	DeBarco, Samuel J.	"	"	James DeBarco	Father	824 N Curtis St. Chicago, Ill.
53	Dodge, Philip H.	"	"	Charlotte P. Dodge	Sister	Honolulu, Hawaii
54	<i>Eberle</i> Eberle, Paul H.	"	"	John E. Eberle	Father	2222 Wilcox Ave. Chicago, Ill.
55	Edwards, Harold I	"	"	Mrs Harold E. Edwards	Wife	Chicago, Pa.
56	Eber, Joseph H.	"	"	Nick Varga	Father	77. Sheridan Dan-Law Illinois.
57	Fitz, Esper W.	"	"	Henry C. Fitz	Father	Panora, Iowa.
58	Figenbaum, Donald L.	"	"	Christopher Figenbaum	Father	15146 Myrtle Ave. Harvey, Ill.
59	Foutz, Chetney E.	"	"	Chas. E. Foutz	Father	2029 Fair St. Olney, Ill.
60	Gehlaar, Walter H.	"	"	Harrie S. Futz	Friend	731 W 13th St. Chicago, Ill.
61	Gilbert, Charles H.	"	"	E. C. Stevens	"	1161 Hyde Park Rd Chicago, Ill.
62	Glinore, William E.	"	"	Robert G. Glinore	Father	215 1/2 Central Ave. Champaign, Illinois
63	Ginter, David D.	"	"	George F. Ginter	"	7506 Normal Ave. Chicago, Ill.
64	Godfrey, Herbert H.	"	"	Mrs H. Godfrey	Mother	78 Dartmouth Rd. London, England.
65	Gronnerud, Herbert I.	"	"	Paul Gronnerud	Father	811 Lake Side Pl. Chicago, Ill.
66	Hamilton, Orien J.	"	"	Mrs Grace L. Hamilton	Mother	4409 Beacon St. Chicago, Ill.
67	Hathorne, Wade S.	"	"	Sherman A. Hathorne	Father	Waukegan, Ill.
68	Hebert, Beaque J.	"	"	Theophele L. Hebert	"	219 E Oak St. Waukegan, Ill.
69	Heffels, John D.	"	"	Frank Baackes	Uncle	4932 Lake Park Av Chicago, Ill.
70	Hoos, Harold J.	"	"	George N Hoos	Father	70 Gladis St. Muskegon, Mich.
71	Hopkins, Lloyd G.	"	"	Robert A Hopkins	"	1033 N. Ringball Av Chicago, Ill.
72	Johannesson, Frederick A.	"	"	Therese Johannesson	Mother	3036 Sacramento Av Chicago, Ill.
73	John, Harold W.	"	"	M. J. John	Father	Spooner, Wis.
74	Kekich, Thomas	"	"	Mrs Ellen <i>Ke Kich</i> Kekich	Mother	Sandoval, Ill.
75	Kennedy, Anthony	"	"	Mrs Mary Kennedy	Mother	2811 W. Adams St. Chicago, Ill.
76	King, Fred T.	"	"	Mrs Ida King	"	935 N Hazel St. Danville, Ill.
77	Kitchen, Guy F	"	"	Mrs Luc Kitchen	"	413 N Jackson St. Danville, Ill.

Total Officers _____
 Total Enlisted Men _____
 Total Nurses _____
 Total Civilian _____
 Total Miscellaneous _____
 Total Passengers _____

(For Signature) _____ Title _____
 (Note and Reference over)
 THIS REPORT TO BE MADE IN QUINTuplicate

STATISTICAL
7/10

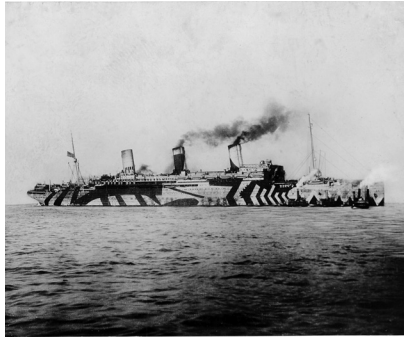
3 names - name of Francis -

Atvykstančių į Europą keleivių sąrašo 50-oje eilutėje įrašytas Steponas Darius. Koledžo parko Nacionaliniai archyvai, Merilandas, JAV

DECLASSIFIED
 Authority NND 785096

JAV karinių jūrų pajėgų laineris „Leviathan“. *Nacionalinis archyvas, JAV*

JAV karinių jūrų pajėgų laineris „Leviathan“. *www.ancestry.com*

satlantiniu JAV karinių jūrų pajėgų laineriu „Prezidentas Linkolnas“. Jis atplaukė į Prancūzijos Sen Nazero (*Saint-Nazaire*) uostą 1917 m. lapkričio 1 d. Tarp šiuo laivu plaukusių 4888 karių buvo ir S. Darius. JAV kariuomenės transporto tarnybos keleivių blanko 4-ajam lape pateikto keleivių sąrašo 50-ojoje eilutėje įrašyta Štabo kuopos eilinio pavardė: „Darius, Stephen W.“, taip pat S. Dariaus mamos, kaip informuojamo asmens atsitikus nelaimei, pavardė: „Augustine Darius“. Nurodytas ir adresas: 3305 South Halsted g., Čikaga, Ilinojus.

Pasibaigus karui, 1919 m. balandžio 18 d. 42-oji „Vaivorykštės“ divizija JAV karinių jūrų pajėgų laineriu „Leviathan“ iš Bresto jūrų uosto Prancūzijoje išplaukė namo. Laineris į Hobokeno uostą Naujajame Džersyje (*New Jersey*) atplaukė balandžio 25 d. Keleivių sąrašo 2-ajame lape pažymėta, kad 3-iosios klasės keleivis Nr. 36 yra „Darius, Stephen W.“, serijos numeris 143173, 149-ojo lauko artilerijos pulko Štabo kuopos pirmos klasės eilinis, taip pat nurodyta „Augustine Darius“, mama, ir tas pats adresas. Yra išlikę bent du tokie pat užpildyti grįžtančių keleivių sąrašai, greičiausiai vienas jų – perspausdinta kopija. Šie sąrašai skiriasi tik keliomis detalėmis – dėl datos rašalinio antspaudo ir pieštuku užrašytų pastabų.

Steponas Darius: tarnyba Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenėje (1917–1919)

Head HEADQUARTERS PORT OF EMBARKATION Atlantic Atlantic (Name of Port)

Class 5 **PASSENGER LIST OF ORGANIZATIONS**

Representatives of TWENTY COUSES EACH will be listed on this document. (Detailed instructions on file.)

For Class Officers, wherever appropriate, to read Army Field Order, World Order, B. C. Order and Order of Battle. Names to be read in order of precedence, beginning with the name of the organization.

For Class Representatives, wherever appropriate, to read Army Field Order, World Order, B. C. Order and Order of Battle. Names to be read in order of precedence, beginning with the name of the organization.

For Class Representatives, wherever appropriate, to read Army Field Order, World Order, B. C. Order and Order of Battle. Names to be read in order of precedence, beginning with the name of the organization.

For Class Representatives, wherever appropriate, to read Army Field Order, World Order, B. C. Order and Order of Battle. Names to be read in order of precedence, beginning with the name of the organization.

To be filled by the organization. (See instructions on file.)

Organization Name and Address

Rank or Grade

Service Number

Home Address

Place of Birth

Religion

Remarks

ABSENCE (Do not abbreviate.)

Leave Order, unless otherwise stated. All specimens must be in FULL PAY.

20	AUSIN, RICHARD H. 1,500,640	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. SARAH H. AUSIN	REGT. IR	CLINTON, MISSISSIPPI	
21	BAILEYS, WILLIAM F. 3,665,574	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MR. WILLIAM F. BAILEYS	PATN. IR	RURAL FREE DELIVERY DELIVER 3 ALEXANDRIA, VIRGINIA	
22	BELAMY, FRANK J. 5,700,950	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. CLARA B. BELAMY	REGT. IR	2016 WEST DAUPHIN STREET FILLMORE/LA PENSACOLA	
23	BIRDNEY, WILLIAM 1,500,990	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. MARY BIRDNEY	REGT. IR	207 JACKSON AVENUE, NEW ORLEANS, LOUISIANA	
24	BUTNER, DANCOE 145,161	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. MARY BUTNER	REGT. IR	1218 WEST 10TH STREET, CHICAGO, ILLINOIS	
25	BLOOMFIELD, EDWIN 141,940	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. JANE BLOOMFIELD	REGT. IR	409 JEFFERSON STREET, BALTIMORE, MARYLAND	
26	BLAKE, BOB J. 145,148	COPT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. MATHIA BLAKE	REGT. IR	422 BIRDSON AVENUE, CHICAGO, ILLINOIS	
27	BONHAM, ORVILLE OSCAR 805,018	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MR. ANDY J. BONHAM	PATN. IR	BALTIMORE, MISSOURI	
28	BOSTO, JOSEPH J. 8,000,018	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. ANNA BOSTO	WIFE IR	129 BELZARBEN STREET, BALTIMORE, NEW JERSEY	
29	BRADMAN, LLOYD H. 1,500,940	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MR. JOE L. BRADMAN	PATN. IR	HOPE, ARIZONA	
30	BURNETT, JOHN H. 1,500,954	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. LIZZIE D. BURNETT	REGT. IR	518 SOUTH MAYFIELD STREET NEW ORLEANS, LOUISIANA	
31	CALDERARA, GIACOMO 1,885,418	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MR. PHILIP CALDERARA	PATN. IR	MONROE, ILLINOIS	
32	CLEGG, THOMAS F. 1,500,944	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. THOMAS F. CLEGG	PATN. IR	MEMPHIS, MISSISSIPPI	
33	COSSANO, FRANK 1,885,419	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. ROSE H. COSSANO	WIFE IR	DAVIS, WEST VIRGINIA	
34	CORRADO, BERGEO 145,170	SGT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. MARY B. CORRADO	WIFE IR	STROUBENBERG, PENNSYLVANIA	
35	FOUZZ, GIBSON H. 145,161	COPT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. BETTY H. FOUZZ	REGT. IR	209 NORTH FAIR STREET, OMAHA, ILLINOIS	
36	DARIUS, STEPHEN W. 145,173	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. ANDREUS DARIUS	REGT. IR	2206 SOUTH BALSARD STREET CHICAGO, ILLINOIS	
37	DAVIS, OSCAR D. 1,500,905	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MR. JOHN F. DAVIS	UNCL. IR	OMAHA, NEBRASKA	
38	HACHINA, FREDERICK H. 1,500,950	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MRS. ANNA HACHINA	REGT. IR	1721 LAFAYETTE AVENUE, NEW ORLEANS, LOUISIANA	
39	DAVIS, WILLIAM F. 1,500,901	PVT. P.A.	RECO. 146TH P.A.	MR. JAMES A. DAVIS	PATN. IR	ROUTE "A" WATKINSBERG, MISSISSIPPI	

AUTHORITY: FIELD ORDER #6 HEADQUARTERS 42ND DIVISION APRIL 1 1919

Total Officers: 1
Total Sergeants: 1
Total Corporals: 1
Total Privates: 36
Total Absences: 0

Approved: _____
Lieutenant Colonel, U. S. Army

(Signature of Company Commander)

Head: _____
Lieutenant Colonel, U. S. Army

DECLASSIFIED Authority NND 785905

Grižtančių į JAV kelevių sąrašo 36-oje eilutėje įrašytas Steponas Darius. Koledžo parko Nacionaliniai archyvai, Merilandas, JAV

II. DALYVAVIMAS MŪŠIUOSE IR APDOVANOJIMAI

Atskirai verta paanalizuoti informaciją apie 149-ojo lauko artilerijos pulko ir paties S. Dariaus dalyvavimą mūšiuose ir jo apdovanojimus. JAV vyriausybė sudarė visų JAV Ekspedicinių pajėgų dalyvavimo mūšiuose Prancūzijoje, Belgijoje ir Italijoje 1917–1918 m. sąrašą³⁷. Mūšiai taip pat išvardyti ir aprašyti Amerikos Ekspedicinių pajėgų divizijų įsakymų rinkinyje, pirmą kartą išleistame 1931 m.³⁸ Nurodyti mūšiai, kuriuose 149-asis lauko artilerijos pulkas dalyvavo, ir mūšių vietos:

1. Liunevilio (*Luneville*) sektorius, Lotaringija (*Lorraine*), Prancūzija, 1918 m. vasario 21–kovo 23 d.
  2. Bakaros (*Baccarat*) sektorius, Lotaringija, Prancūzija, 1918 m. kovo 31–birželio 21 d.
  3. Esperancos–Suainės (*Esperance–Souain*) sektorius, Šampanė (*Champagne*), Prancūzija, 1918 m. liepos 4–liepos 14 d.
  4. Šampanės–Marnos (*Champagne–Marne*) gynyba, Prancūzija, 1918 m. liepos 15–liepos 17 d.
- Šiame mūšyje per dujų ataką 1918 m. liepos 14 ir 15 d. S. Darius buvo lengvai apnuodytas³⁹.
5. Esnos–Marnos (*Aisne–Marne*) puolimas, Prancūzija, 1918 m. liepos 25–rugpjūčio 6 d.
- Šiame mūšyje 1918 m. rugpjūčio 1 d. S. Darius buvo sužeistas⁴⁰.
6. Sen Mišelio (*Saint-Michel*) puolimas, Prancūzija, 1918 m. rugsėjo 12–rugsėjo 16 d.
  7. Ese ir Pano (*Essey et Pannes*) sektorius, Vevre (*Woëvre*), Prancūzija, 1918 m. rugsėjo 17–rugsėjo 30 d.
  8. Mezo–Argono (*Meuse–Argonne*) puolimas, Prancūzija, 1918 m. spalio 4–lapkričio 1 d.
  9. Mezo–Argono puolimas, Prancūzija, 1918 m. lapkričio 5–lapkričio 9 d.

Plėtojant 149-ojo lauko artilerijos pulko dalyvavimo mūšiuose temą

³⁷ *Battle participation of organizations of the American Expeditionary forces in France, Belgium and Italy 1917-1918*. Washington, 1920, p. 27.

³⁸ Order of battle of United States Land forces in the World War. *American Expeditionary forces divisions*, Volume 2, p. 279.

³⁹ Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*, p. 33.

⁴⁰ Ten pat, p. 27.

DEPARTMENT OF THE ARMY
OFFICE OF THE ADJUTANT GENERAL
U S ARMY RESERVE COMPONENTS PERSONNEL AND ADMINISTRATION CENTER
ST LOUIS MISSOURI 63132

IN REPLY REFER TO
AGUZ-ED-AW Darius, Stephen W.
143 173

4 FEB 1972

Dr. Nijole Darius Mastariene
c/o K. Stulpin
1540 Southeast 12th Street
Fort Lauderdale, FL 33316

Dear Dr. Mastariene:

This is in reference to your request concerning your father's awards.

Your father earned the Purple Heart and the World War I Victory Medal with Battle Clasps for the Champagne-Marne, Aisne-Marne, Meuse-Arzonne, and Defensive Sector campaigns.

The above awards will be forwarded to you from the United States Army Support Center, Philadelphia, Pennsylvania 19101, within the near future.

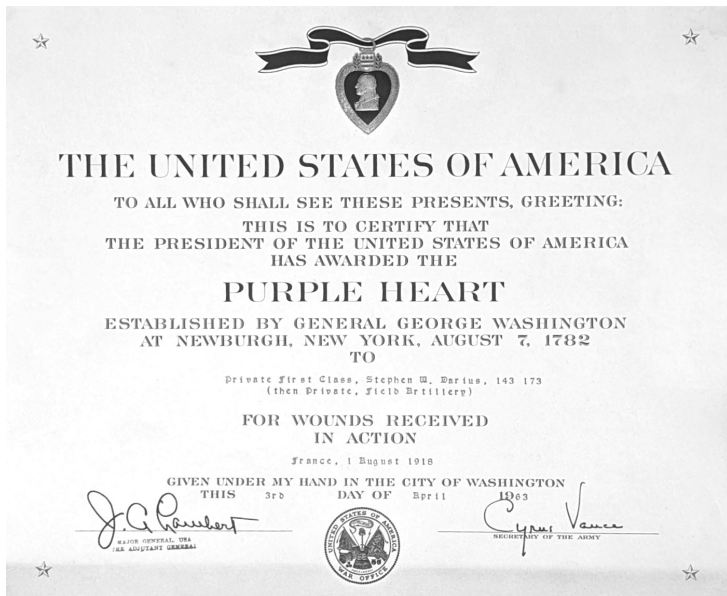
Sincerely,

LOUIS J. PROST
Brigadier General, USA
Commanding

JAV Sausumos pajėgų Rezervo padalinių personalo ir administravimo centro raštas S. Dariaus dukrai N. Dariūtei-Maštarienei. *Dariūtė-Maštarienė, N. Darius ir Girėnas*

reikėtų pabrėžti, kad nebūtinai konkrečiame mūsų pulkas dalyvavo visos sudėties. Kai kurie padaliniai galėjo būti atitraukti į užnugaryje esančias atsargines pozicijas, kad pulkas išlaikytų rezervo pajėgumą. S. Darius dalyvavo keturiuose iš jų.

Už pasižymėjimą mūsų kariai buvo skatinami apdovanojimais ir padėkos raštais. JAV Sausumos pajėgų Rezervo padalinių personalo ir administravimo centro 1972 m. vasario 4 d. rašte, adresuotame S. Dariaus dukrai dr. Nijolei Dariūtei-Maštarienei, atsakant į jos paklausimą dėl tėvo apdovanojimų, atsakytą: „Jūsų tėvas, dalyvaudamas puolimo operacijų mūsųose už Champagne-Merne, Aisne-Marne, Meuse-Argonne bei sektorių gynybos operacijose, užsitarnavo Purpurinės širdies ir Pergalės

S. Darius medalis „Purpurinės širdis“ pažymėjimas.
Balzeko lietuvių kultūros muziejus, Čikaga, JAV

Pirmajame pasauliniame kare medalius. Paminėti medaliai bus artimiausiu metu persiųsti jums iš JAV Sausumos pajėgų Paramos centro, esančio Filadelfijoje, Pensilvanijoje. Reikia atkreipti dėmesį ir į „Purpurinės širdies“ medalis liudijimo išrašymo datą – 1963 m. balandžio 3 d. Jame nurodyta, kad S. Darius apdovanojamas už 1918 m. rugpjūčio 1 d. patirtus sužeidimus mūšyje Prancūzijoje. Dokumentą pasirašė JAV Sausumos pajėgų sekretorius Cyrusas Vance'as (*Cyrus Vance*), vėliau tapęs JAV valstybės sekretoriumi, ir gen. mjr. Džo Lambertas (*Joe C. Lambert*). JAV kariuomenės „Purpurinės širdies“ medalis įteikiamas išskirtinai už kare ar tarnyboje patirtus sužeidimus, o ne už sąžiningą tarnybą, kaip neretai rašoma lietuviškoje literatūroje ir periodikoje⁴¹. Įdomu ir tai, kad S. Darius, baigęs tarnybą, arba tarnybos pabaigoje nusifotografavo foto-

⁴¹ A Guide to the Most Purple Hearts Awarded in Each Conflict. Prieiga per internetą: <https://www.medalsofamerica.com/blog/a-guide-to-the-most-purple-hearts-awarded-in-each-conflict/> (žr. 2022-10-30).

Viršutinėje eilėje antra iš kairės – S. Darius nuotrauka laikraštyje „The Chicago Daily“, 1918, lapkričio 22 d.

ateljė vilkėdamas uniforma, ant kurios matyti visi skiriamieji ženklai, tarp jų – ir dvi medalių apdovanojimo juostelės. P. Jurgėla knygoje „Sparnuoti lietuviai“ paminėjo, kad Darius už sąžiningą tarnybą buvo apdovanotas dviem karo medaliais⁴², bet neįvardijo, kokiais. Neįvardina, kokiais dviem medaliais S. Darius apdovanotas už kautynėse parodytą narsumą, ir kiti autoriai⁴³. Manytina, kad autoriai, rinkdami medžiagą knygoms (išleistoms JAV 1935 ir Lietuvoje 2023 metais), matė šią nuotrauką, todėl ir mini nežinomus apdovanojimus ir nepateikia nuorodų. Dėl to būtina žinoti, kad „Purpurinės širdies“ medalis, kaip oficialus ir sisteminis apdovanojimas JAV kariams, buvo įsteigtas 1932 metais. JAV gen. Douglas MacArthuras (Douglas MacArthur) pasirašė įsakymą, leidžiantį skirti šį apdovanojimą atgaline data Pirmojo pasaulinio karo dalyviams, ir juo buvo apdovanoti 320 000 sužeidimus patyrusių karių⁴⁴.

⁴² Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*, p. 30.

⁴³ Jasiūnas, E. *Darius ir Girėnas*. Kaunas, 2023, p. 11.

⁴⁴ A Guide to the Most Purple Hearts Awarded in Each Conflict. Prieiga per internetą: <https://www.medalsofamerica.com/blog/a-guide-to-the-most-purple-hearts-awarded-in-each-conflict/> (žr. 2022-10-21).

Antrasis apdovanojimas – Pergalės Pirmajame pasauliniame kare medalis, arba tiesiog Pergalės medalis⁴⁵, dažnai lietuvių literatūroje klaidingai vadinamas „Didžiojo karo už civilizaciją medaliu“ ar pan., buvo įsteigtas 1919 m., t. y. jau pasiekus pergalę kare. Medalis nebuvo patvirtintas JAV Kongreso aktu, todėl liko JAV karinių pajėgų lygmens apdovanojimu. Juo buvo apdovanoti visi Pirmajame pasauliniame kare dalyvavę kariai. Pavyzdžiui, medaliais buvo apdovanotos ir laivų „Prezidentas Linkolnas“ bei „Leviathan“, kuriais keliavo Steponas per Atlantą, įgulus už sėkmingą transportavimą. Deja, šis apdovanojimas taip pat nebuvo įteiktas asmeniškai. Medalis Pirmojo pasaulinio karo dalyviams buvo išsiunčiamas paštu nuo 1920 m. birželio tik užpildžius specialią formą. Prie S. Dariaus šeimai atsiųsto Pergalės Pirmajame pasauliniame kare medalio medžiaginio kaspino yra skersai pritvirtintos keturios metalinės juostelės, kuriose iš viršaus į apačią išvardytos čia jau paminėtos kari-

S. Dariaus „Purpurinės širdies“ medalio aversas ir reversas. *Autoriaus nuotrauka*

S. Dariaus „Pergalės“ medalio aversas ir reversas. Ant medžiaginio kaspino pritvirtintos metalinės juostelės, kuriose išvardytos karinės kampanijos, kuriose Steponas Darius dalyvavo. *Autoriaus nuotrauka*

⁴⁵ Medal, World War I Victory Medal. Prieiga per internetą: https://www.si.edu/object/nasm_A20010224000 (žr. 2022-11-06).

149-ojo lauko artilerijos pulko padėkos raštas S. Dariui. Balzeko lietuvių kultūros muziejus, Čikaga, JAV

nės kampanijos: *Champagne – Marne, Aisne – Marne, Meuse – Argonne ir Defensive sector*. Logiška, kad S. Darius, baigdamas karo tarnybą JAV kariuomenėje, negavo šių „Purpurinės širdies“ ir Pergalės Pirmajame pasauliniame kare medalių ir greičiausiai net nemanė, kad jie jam priklausos, nes būtų savo dienoraščiuose ar autobiografijoje apie tai užsiminęs. Šiuos apdovanojimus po jo mirties gavo šeimos nariai.

S. Darius gavo 149-ojo lauko artilerijos pulko padėkos raštą, pasirašytą 1918 m. balandžio 29 d., už patriotišką tarnybą. Klausimas gali kilti dėl padėkos rašto datos, nes pulkas ką tik buvo stojęs į mūšį. Reikia daryti prielaidą, kad raštų rašymas atgaline data buvo populiarus praktika, o galima klaida įrašant 1918, o ne 1919 m. taip pat neatmestina. Pats S. Darius keliuose dokumentuose mini tik padėkas, o apdovanojimų nemini. 1920 m. kovo 20 d. Čikagoje surašant Lietuvos kariuomenės savanorius, S. Darius prašyme trumpai aprašo savo patirtį ir pamini: „*Turiu liudijimą apie pasižymėjimą karo lauke.*“⁴⁶ V. Dovydaitis istorinėje biografijoje

⁴⁶ Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*, p. 13.

PIRMOJO LIETUVIŲ LAKŲNŲ SKRIDIMO PER ATLANTIKO
VANDENYNĄ NEW YORK — KAUNAS

FONDO GLOBĖJAI:
ROON, A. KALVAYTER
291 N. Wauke St.
Chicago, Ill.
KIN, H. J. VAHUNAS
1511 So. 56th Ave.
Chicago, Ill.
ADY, E. GEIGER
2323 S. Halsted St.
Chicago, Ill.
J. KROPTER
Kaufmann
3901 W. 21st St.
Chicago, Ill.
L. RIMUTIS
228 S. Oakley Ave.
Chicago, Ill.

FONDAS
visas aukas siųskite
"Transatlantic Flight Fund"
Sąskaiton

METROPOLITAN STATE BANK
2201 West 22nd St., Chicago, Ill.

LAKUNAI:
KAPIT.
STEFANAS DALIUS
2329 S. Halsted St.
Chicago, Ill.
STASYS GIRENAS
2423 W. 54th St.
Chicago, Ill.

piris baigiantis pro gimnazija
dalyvauju "Base Pilot" komandoje
ir tuo būdu pirmas kartas
dalyvauju organizacijoje sporto
reikaloje. 25 būtuomis komandoje
dalyvauju Proginizijos lygoje
Walt Pullman mokykloje.
Laimiu aukso medali. Tuo pat metu
Kalis man. Taciau proginizijos
1912 metais pradeda laudyti
"Curtiss High School" gimnazijos
laudyti architekturos kurse. Dalyvauju
beistolo komandoje.
1913 metais istopa i "Englewood
High School" gimnazija. Tai
paciais metais apleidau mokykla.
Kadangi persiveliau i nauja gyvenama
vieta Stefanos pradeda laudyti
Craze Technical High School.
1916 ir 1916 metais dalyvauju
Harrison Technical High School

Beistolo komandoje. Tai paciais
metais kirseli man. Taciau
gimnazija keturi metus kursas
ir 3 1/2 metus.
1916 metais istopa i "Lawrence
College" duimieris kursas.
Dalyvauju Futbolo komandoje.
Toreubamas Kapitonas Beistolo
Komandos Kapitonu.
1917 metais istopa komandos pilny
medis Kolegijoje istopa savarankis
i Amerikos J.V. Karinomeny vas
6 dienas pro futbol bimo kars.
1917 metais gaus rugyzijs meis.
pasisthia Braun sijs. Karis su
149 Engvornis laudyti Art. Lirijos
Pulker 42 u "Rainbow" dirzijos
sportas pasisthia Braun sijs.
1918 Liepos meis. 14-15d. Sampa
Lengvas mrodinymais dijsim

S. Dariaus ranka rašyta trumpa autobiografija. Balzeko lietuvių kultūros muziejus, Čikaga, JAV

užmokytojas. Rugyzijs meis
meis. Karlyneis ties parysium
uvo narsistas Ohijs velsis
ulho i zalyne proqitas u
narsiumas.

S. Dariaus ranka rašytos autobiografijos fragmentas.
Balzeko lietuvių kultūros muziejus, Čikaga, JAV

PIRMOJO LIETUVIŲ LAKŪNŲ SKRIDIMO PER ATLANTIKO
VANDENYNĄ NEW YORK — KAUNAS

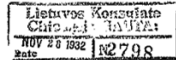
FONDO GLAUBĖJAI:
WGN. A. KALHATTIS
291 N. Wells St.
Chicago, Ill.
KID. H. J. VARDUNAS
1515 So. 55th Ave.
Chicago, Ill.
ADY. H. GUDIS
1215 S. Halsted St.
Chicago, Ill.
J. KROVICIUS,
Kontolėrininkas
2291 W. 22nd St.
Chicago, Ill.
L. BILUTIS
1291 S. Oakley Ave.
Chicago, Ill.

L A K U N A I:
KAPT.
STEFONAS DARIUS
212 W. 46th St.
Chicago, Ill.
STARYS GIRĖNAS
212 W. 46th St.
Chicago, Ill.

FONDAS
visas aukas siųskite
"Transatlantic Flightite"
Sąskaiton
METROPOLITAN STATE BANK
2201 West 22nd St., Chicago, Ill.
Lapk. 23 d. 1932.

Hon. A. Kalvošius
201 North Wells St.
Chicago, Ill.

Aut. Lerb. Tausla:

Šiuoni prisiimti
lietuvų paruošimo skridimui; Lietuvos
samaitis, o taip pat ir Jarkis remijis
S. Darius, h

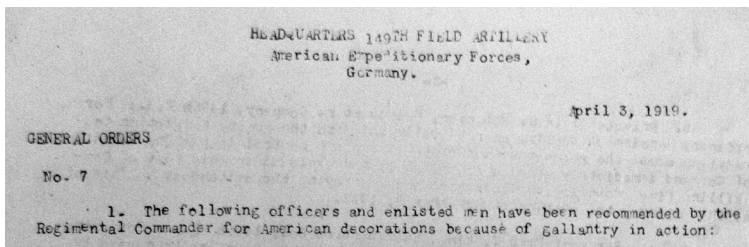
su Pagalba,
Steponas Darius

S. Dariaus laiškas,
rašytas skrydžio
rėmimo blanke.
1932 m. Vytauto
Didžiojo karo
muziejus (VDKM)

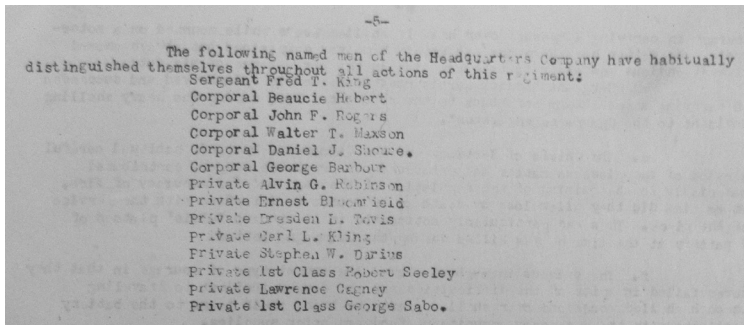
apybraižoje cituoja tarnybos Lietuvoje metu pasakytus S. Dariaus žodžius: „Pulko vadas Reilis įsakyme mane įrašė šalia kitų narsių kareivių.“⁴⁷ Prieš 1933 m. skrydį ranka rašytoje trumpoje autobiografijoje taip pat pamini tik pulko raštišką padėką, kaip jis pats rašo, „pulko įsakyme pagirtas už narsumą“. Pažymėtina, kad pastaroji autobiografija be datos, bet parašyta ant unikalaus proginio blanko, o tai leidžia daryti prielaidą, kad pasirašymo metai galėjo būti 1932-ieji arba 1933-ieji. 1919 m. balandžio 3 d. įsakymą Nr. 7 savo knygoje mini ir cituoja P. Jurgėla. Toliau paminėti pulko Štabo kuopos kariai, nepaprastu narsumu pasižymėję šiam pulkui vykdant kovos veiksmus, tarp jų – ir Nr. 11 nurodytas eilinis Steponas V. Darius⁴⁸.

⁴⁷ Dovydaitis, V. *Vėjai blaškė, žaibai plakė...*, Kaunas, 1990, p. 62.

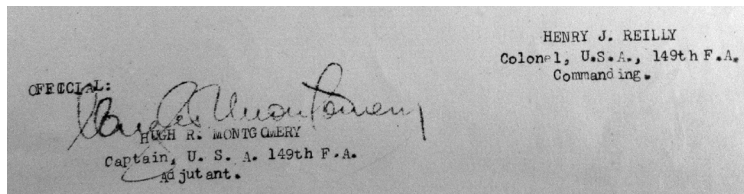
⁴⁸ Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*, p. 33.

149-ojo lauko artilerijos pulko vado plk. Henrio J. Reilio (Henry J. Reilly) 1919-04-03 įsakymo Nr. 7 fragmentas, pirmas lapas. JAV Nacionalinio archyvo ir įrašų administracijos fondai, ARC ID 301641, Entry NM-91 1241, Box 38; JAV Nacionalinio archyvo ir įrašų administracijos fondai, ARC ID 301641, Entry NM-91 1241, Box 38

149-ojo lauko artilerijos pulko vado plk. Henrio J. Reilio 1919-04-03 įsakymo Nr. 7 fragmentas, penktas lapas. JAV Nacionalinio archyvo ir įrašų administracijos fondai, ARC ID 301641, Entry NM-91 1241, Box 38

149-ojo lauko artilerijos pulko vado plk. Henrio J. Reilio 1919-04-03 įsakymo Nr. 7 fragmentas, paskutinis lapas. JAV Nacionalinio archyvo ir įrašų administracijos fondai, ARC ID 301641, Entry NM-91 1241, Box 38

Išėivijos 1933 m. periodikoje rašoma, kad po sužeidimo kiek vėliau įsakyme jis buvo pagirtas už narsumą⁴⁹. Aprašyta ir situacija, kurioje jis pademonstravo drąsą – kartu su trimis bendražygiais taisė telefono linijas, nepaisydamas intensyvaus tiesioginio priešo artilerijos apšaudymo⁵⁰. Tą patį rašė ir JAV spauda⁵¹. Taip pat paminėta, kad būtent tą dieną per dešimt valandų trukusį artilerijos apšaudymą devynis kartus buvo nutraukti telefono kabeliai, o ryšį tarp pulko vadovybės ir baterijų centrinių stočių reikėjo atkurti kuo skubiau. Reikia suprasti, kad ryšininkai tik tiesiogiai tikrindami telefono laidus galėjo rasti pažeistą vietą, todėl jų užduotys buvo itin pavojingos. Pulku esant pozicijose, ryšys buvo palaikomas tarp baterijų, stebėjimo postų, batalionų ir pulko vadaviečių bei kitų padalinių naudojant daugiau kaip 18 km ilgio telefoninio kabelio tinklą. Pasibaigus karui, apie 40 Štabo kuopos karių buvo apdovanoti už pademonstruotą drąsą, iš jų tik 4 medaliais – *Kryžiumi už pasižymėjimą tarnyboje* (angl. *Distinguished Service Cross*) ir *Karo kryžiumi* (pranc. *Croix de Guerre*)⁵². Jau minėtoje S. Dariaus nuotraukoje, kuri buvo padaryta jam nusifotografavus fotoateljė vilkint aprangą su visais skiriamaisiais ženklais, tarp jų – dviem medalių juostelėmis, sunku atpažinti ir įvardyti tuo metu segėtus konkrečius apdovanojimus. Teko šia tema nemažai diskutuoti ir konsultuotis su JAV gyvenančiu Henriu Lazarumi Gaidžiu (*Henry Lazarus Gaidis*), XX a. pradžios išėivų iš Lietuvos palikuonimi, aktyviu JAV lietuvių bendruomenės nariu ir Baltimorės lietuvių namų-muziejaus kuratoriumi⁵³. Gaila, bet apdovanojimų taip ir „neiššifravo-me“. Darytina prielaida, kad tai – Ilinojaus valstijos, Čikagos miesto ir (arba) vietos bendruomenės apdovanojimai, savadarbės neoficialių medalių juostelės, kurios, pasak Henrio, tuomet buvo populiarios tarp kare

---

⁴⁹ Mūsų lakūnų biografijos. *Margutis*, Čikaga, 1933, liepos 25, p. 3.

⁵⁰ Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*, p. 30.

⁵¹ *The Courier-News*, Bridgewater, New Jersey, 1933, July 15, p. 2; *Darius and Girenas Killed in Pomerania, 400 Miles From Goal*, The South Bend Tribune, South Bend, JAV, July 17, 1933, p. 2.

⁵² Gilmore, W. E. History of Headquarters Company, One Hundred and Forty-Ninth Field Artillery, from June 30, 1917, to May 10, 1919. *Journal of the Illinois State Historical Society* (1908–1984), Apr.–Jul., 1924, Vol. 17, No ½, p. 141.

⁵³ Apie kolekcininką Henriį Lazarų Gaidį. Prieiga per internetą: <https://lnm.lt/renginiai/ispakuojam-henrio-lazaraus-gaidzio-dovana-lietuviui/> (žr. 2022-10-20).

dalyvavusių karių. Dar viena įdomi Henrio pateikta hipotezė: apdovanojimų juostelės galėjo būti duodamos prisisegti fotostudijoje kaip dekoracija. Tai tarsi ir pasitvirtina analizuojant nuotraukas.

1973 m. liepos 12 d. JAV Nacionaliniame asmens duomenų centre kilo didžiulis gaisras. Deja, per jį sudegė daugybė asmens bylų, tarp jų ir JAV kareivio S. Dariaus byla.

2022 m. liepos 22 d. srž. mjr. Danielis Simpsonas (*Daniel Simpson*), tarnavęs JAV Gynybos ir saugumo bendradarbiavimo agentūroje, autorius prašymu susisiekęs su minėtu centru, gavo atsakymą, kad S. Dariaus tarnybos kariuomenėje dokumentų tarp išgelbėtų nėra. Prie oficialaus atsakymo buvo pridėta JAV institucijų (trys raštai) ir S. Dariaus brolio Stenlio (*Stenley*) Jucaus (du laiškai) 1975 metų susirašinėjimo korespondencija. 1975 m. kovo 8 d. Stenlis išsiuntė paklausimą JAV Sausumos pajėgų vadovybei dėl galimybės gauti detalesnės informacijos apie brolio Stepono karo tarnybą ir savo ruožtu pats pateikė informaciją, kur jis tarnavo. Įdomu, kad S. Jucius pamini tik gana apytikslį brolio Stepono amžių – kad tarnybos metu jis galėjo būti 17–19-os, taip pat gautus apdovanojimus – padėką ir „Purpurinės širdies“ medalį⁵⁴. Kovo 19 d. buvo gautas atsakymas (raštas su priedu), kad prašymas persiųstas Nacionaliniam asmens duomenų centrui, kuris ir užsiima atsargos ir mirusių karių duomenų rinkimu⁵⁵. Tų pačių metų spalio 2 d. Stenlis dar viename laiške patikslino, kad brolis Steponas prieš mirtį pasakojo apie savo didvyriškus poelgius, dėl ko galimai buvo pristatytas apdovanoti aukštu apdovanojimu (angl. *A High Medal award*). Taip pat užsiminė apie mėnesius, praleistus ligoninėje⁵⁶. Lapkričio 18 d. atsakyme parašyta apie padėką už pasižymėjimą tarnyboje ir jog nėra įrašų, kad ponas Darius būtų buvęs pristatytas apdovanoti medaliu už didvyriškumą⁵⁷.

Galima teigti, kad S. Darius tarnyboje JAV kariuomenėje buvo paskatintas tris kartus. Pirmiausia, 149-ojo lauko artilerijos pulko 1919 m. balandžio 3 d. įsakyme paminėtas ir pagirtas už narsą vykdant užduotis. Antra, gavo 149-ojo lauko artilerijos pulko padėkos raštą, pasirašytą

⁵⁴ S. Jucus, letter, MAR 8 1975.

⁵⁵ JR. P. T. Seago, Congressional Inquiry, letter, MAR 19 1975.

⁵⁶ S. Jucus, letter, OCT 2 1975.

⁵⁷ S. R. Young, AGUZ-ED-AW Darius, Stephen, 143173, letter, 18 NOV 1975.

Oct 2 - 1975
St. Paul, Minn. Ill.

Hon. J.H. Burke MR.

Sometimes ago when my brother put Stephen Darius of World War I before his death we discussed his heroism in W.W.I. that he was entitled to a high Medal award. He only received a purple heart. He spent many months in a V.A. hospital in South Colorado and he finally got T. B. due to the long being damaged by shrapnel during a battle he was in the 42nd Division then known as Col. Buckley's and Rainbow division. Please check this out

Respectfully
Stanley Jucaus

P.S. He is the only American citizen who has a monument of his heroism in the Transatlantic flight which ended in tragedy July 17, 1933. in Rannoch, Scotland
4.55.R

AG02-ED-AW Darius, Stephen
143 173

18 NOV 1975

Honorable J. Herbert Burke
House of Representatives
Washington, DC 20515

Dear Mr. Burke:

This is in reference to your inquiry in behalf of Mr. Stanley Jucus regarding his brother's entitlement to a military award for heroism.

The official records show that Stephen Darius, along with others in his regiment, was cited in General Order Number 7, Headquarters, 149th Field Artillery, American Expeditionary Forces, Germany, dated 3 April 1919, for distinguished service. A copy of the general order is inclosed.

There is no record to show that Mr. Darius was recommended for or awarded a medal for heroism.

I am sorry a favorable reply is not possible and your interest in this deceased serviceman's family is appreciated.

Sincerely,

Inclosure
63

ROBERT S. YOUNG
Brigadier General, USA
Commanding

CF:
OCLL, OSA
W
312
020
101
RA

FILE: ED-AW/Allen

S. Dariaus brolio Stenlio Jucaus (Stanley Jucus) laiškas. JAV Nacionalinis asmens duomenų centras

Atsakymas į Stepono Dariaus brolio Stenlio Jucaus laišką. JAV Nacionalinis asmens duomenų centras

1918 m. balandžio 29 d. Datos metus galima vertinti kaip rašybos klaidą. Trečia, jam buvo suteiktas aukštesnis karinis laipsnis, nors tiksliai suteikimo data nežinoma, bet aišku, kad prieš pat išleidžiant į atsargą. Visi kiti JAV ir dauguma Lietuvos apdovanojimai S. Dariui buvo suteikti po mirties. Įdomu ir tai, kad ir šiais laikais nuotraukose, kuriose S. Darius užfiksuotas jau tarnaujantis Lietuvos kariuomenėje ir vilkintis karo lakūno uniforma su apdovanojimų juostelėmis, kartais klaidingai įvardijami minėti „Purpurinės širdies“ ir Pergalės Pirmajame pasauliniame kare apdovanojimai⁵⁸.

⁵⁸ Poškus, Pijus. *Turi būti paleistas... Kapitonas Steponas Darius Lietuvos karo aviacijoje 1922–1927 m.* Kaunas. 2023, p. 137.

III. TARNYBOS JAV KARIUOMENĖJE NUOTRAUKOS

S. Dariaus nuotraukas, kuriose matyti, kad jis dėvi JAV kariuomenės uniformą, galima suskirstyti į tris grupes: pirma – Steponas su šeima, antra – fronte, trečia – išėjęs į atsargą. Atkreiptinas dėmesys, kad jis visose nuotraukose, išskyrus tris, su JAV kariuomenės Sausumos pajėgų Pirmojo pasaulinio karo metų kario uniforma praktiškai be skiriamųjų ženklų.

Pirmai grupei priskirtose nuotraukose, darytose fotostudijoje, matome Steponą su šeima. Yra bent trys tos pačios „fotosesijos“ bendros su šeimos nariais nuotraukos, darytos 1917 m. rugpjūčio 1 arba 3 d. Čikagoje, nutolusioje kiek mažiau nei 60 km nuo S. Dariaus karinės stovyklos. Jis atvyko aplankyti šeimos ir atsiveikinti su ja prieš vykdamas į Europą. Vienoje nuotraukų jis nusifotografavęs su mama Augustina Vaišvilaite-Jucevičiene (pagal pirmosios santuokos pavardę – Degutienė). Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Darius savo mamą anketose įvardydavo trumpai – „Augustine Darius“. Kitoje nuotraukoje S. Darius nusifotografavęs su seserimis Aurelija Jucevičiūte – Laura Našlėnienė (*Laura Nelson*) ir Konstancija Jucevičiūte – Stulpiniene (*Katherin Stulpin*). Tiesa, ši labai paplitusi ir matyta nuotrauka tėra fragmentas kitos, didesnės ir nukirptos ties seserų pečių linija, nuotraukos, kurioje matome dar vieną šeimos narę, sėdinčią ant kėdės, Stepono pusseserę Mikaliną Rygienę (*Mildred Regis*). Trečioje nuotraukoje⁵⁹ – mama, minėtos dvi seserys ir pusseserė. Kairėje stovi vyriausias brolis Boleslovas Jucevičius (*William Jucus*), o sėdintis ant žemės jauniausias asmuo – Stepono įbrolis Stenlis Degutis (*Jucus*), kuris vėliau susirašinėjo su JAV institucijomis, siekdamas gauti žinių apie brolio karo tarnybą. Reikėtų paminėti, kad to paties apsilankymo fotostudijoje metu mama Augustina pasidarė dar ir atskirą nuotrauką. Darytina prielaida, kad šiose nuotraukose S. Darius yra ką tik baigęs Bazinį kario kursą (angl. *Boot camp*). Jis vilki ploną medvilninį švarką, kuris buvo dėvimas dažniausiai vasarą ir mokymų metu. Tai rodo ir šukuosena – trumpai nuskusti galvos šonuose plaukai buvo vadinami „baltomis sienomis“ (angl. *White walls*), toks stilius būdingas naujokams. Apykaklės ženkleliai ir sagos juodinti, nauji, kitų ženklų nėra.

Antrą grupę sudaro iš esmės trys nuotraukos, padarytos S. Dariui būnant fronte. Pirmajai nuotraukai fotografuotasi lauke prie įrengtos telefo-

⁵⁹ Vaičėnionis, J. *Lituanicos skrydis*. Kaunas, 2006, p. 6.

S. Darius su Aurelija Jucevičiūte (Laura Našlienienė – Laura Nalson), Konstancija Jucevičiūte-Stulpiniene (Katherin Stulpin) ir pussesere Mikalina Rygiene (Mildred Regis), 1917 m. rugpjūtis, Čikaga, JAV. *G. Ramoškos asmeninis archyvas*

S. Dariaus mama Augustina Vaišvilaitė-Jucevičienė, 1917 m. rugpjūtis, Čikaga, JAV. Dariūtė-Maštarienė, N. Darius ir Girėnas

S. Darius su mama, seserimis ir pussesere. Kairėje stovi vyriausiasis brolis Boleslovas Jucevičius (William Jucus) ir sėdi ant žemės Stepono įbrolis Stenley Degutis (Jucus), 1917 m. rugpjūtis, Čikaga, JAV. Dariūtė-Maštarienė, N. Darius ir Girėnas

S. Darius Vakarų fronte. Jurgėla P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*

no centrinės su greičiausiai kavalerijos signalinio lauko telefono aparatu (*Cavalry buzzer*). Telefoninio ryšio mazgas įrengtas ant kalvos, fone matyti atviras laukas, šalia S. Dariaus – aukštesnio laipsnio vadas, dėvintis šviesios medžiagos neperšlampamą apkasų lietpaltį, su ant peties permesta žemėlapių planšete. Stepono lietpaltis tamsus ir kiek ilgesnis, panašu, kad odinis (greičiausiai natūralios rudos spalvos), dažniausiai dėvėtas lakūnų, tankistų, automobilių ir motociklų vairuotojų. Tai galėtų paaiškinti, kodėl S. Darius, kad atliktų kai kurias užduotis, turėjo joti arkliu, kartais vairuodavo automobilį ar motociklą, nes jo tarnybinėje charakteristikoje nurodyta specialybė – „šoferis“⁶⁰. Jis avi trumpais aulais suvarstomus batus, blauzdos apvyniotas juostomis. Vado odiniai auliniai batai su pentiniais, vadinasi, būta ir arklių, kurie buvo neatsiejama telefonistų darbo organizavimo dalis ir reikalingi mobilumui užtikrinti. Abu su JAV kariuomenės „Kelly M1917“ šalmais, nukopijuotais nuo britų „Brodie“ šalmo, naudoto

⁶⁰ Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*, p. 29.

S. Darius Vokietijos Recho miestelyje, fotostudijoje. *Kauno apskrities viešosios bibliotekos Dokumentinio paveldo tyrimų ir sklaidos centras*

S. Darius Vokietijos Recho miestelyje. Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*

Pirmojo pasaulinio karo metu⁶¹ ir turėjusio aibę pavadinimų: „skeveldrų šalmas“, „mūšio arba skardinė skrybėlė“, kuri vokiečiai dar vadino „silotų dubeniu“. S. Darius – užsijusęs medžiaginį susegamą diržą, su ant dešiniojo šono prikabintu pistoleto „Colt M1911“ odiniu dėklu ir matomu ginklu jame. Kiek kairiau prie diržo matyti prisegti dėkliukai pistoleto dėtuvėms. Už diržo užkištas panašus į didelį pincetą įrankis. Panašu, kad abu nufotografuoti kariai neturi dujokaukių, tai leidžia daryti prielaidą, kad cheminio ginklo panaudojimo grėsmės nebuvo.

Antroji nuotrauka daryta studijoje Vokietijoje, Recho (vok. *Rech*) miestelyje, Reinlando–Pfalco žemėje, 1918 m. pabaigoje arba 1919 m. pradžioje. S. Darius dėvi storos vilnonės medžiagos uniformą, užsijusęs

⁶¹ Hambling, D. The Century-Long Evolution of the U.S. Army Helme. Prieiga per internetą: <https://www.popularmechanics.com/military/research/a28088179/army-helmet/> (žr. 2022-11-01).

S. Darius, išėjęs į atsargą, bet vis dar vilki uniformą. VDKM

tą patį medžiaginį susegamą diržą su ant dešiniojo šono pakabintu pistoleto „Colt M1911“ odiniu dėklu ir kairėje pusėje prisegtais brezentiniais dėkliukais pistoleto dėtuvėms bei kiek toliau, link nugaros, kabančiu taip pat brezentiniu pirmosios pagalbos rinkinio dėklu. Matyti tik apykaklės ženkleliai ir sagos, kitų ženklų nėra.

Trečioji nuotrauka labai mažo formato, paviešinta 1918 m. Čikagos laikraštyje⁶². Ji įdomi, nes Darius nufotografuotas dėvintis karinę skrybėlę (angl. *Campaign hat*), kuri karo metu buvo pakeista į praktiškesnę pilotę.

Trečiai grupei priklauso nuotraukos, padarytos S. Dariui išėjus į atsargą, bet jis nufotografuotas vis dar dėvintis uniformą. Pirmoje įprasto formato nuotraukoje, darytoje fotostudijoje, karys stovi stovėseną „ramiai“, kulnai suglausti, rankos nuleistos, veidas rimtas. Ant S. Dariaus uniformos matomi ženklai taip pat daug ką pasako. Apykaklėje esantys apskriti metaliniai ženklai – diskeliai rodo, kad uniformos savininkas yra kareivis: vienas (dešinėje) ženklas su užrašu „US“ (liet. JAV) – kad tarnauja JAV pajėgose, kitas (kairėje) su sukryžiuotomis patrankomis – priklauso-

mybę artileristams. Paprastai šiame ženkle virš patrankų buvo nurodomas pulko numeris. S. Dariaus dalinį žymėjo skaičiai 149 ir raidės HQ (liet. Štabo kuopa). Ant kairės švarko rankovės prisiuotas 42-osios „Vaivorykštės“ divizijos simbolis – trijų spalvų (raudonos, geltonos, mėlynos)

⁶² Chicago Soldier of Fortune Dies in Service of Country. *The Chicago daily tribune*, Nov 22, 1918, p. 5.

S. Dariaus dėvėtos uniformos švarko kairės pusės ženklai, VDKM

S. Dariaus dėvėtos uniformos švarko ant dešinės rankovės buvęs sužeidimo ženklas, VDKM

vaivorykštės puslankio formos antsiuvas⁶³, ties alkūne – karinio laipsnio ženklas – varnelė smaigaliu į viršų, Dariaus atveju – raudonos spalvos ženklas, rodantis, kad karys garbingai išleistas į atsargą ir turi grandinio laipsnį⁶⁴, vadinasi, jau yra civilis. Rankovės apačioje – triguba varnelė smaigaliu į apačią, reiškianti, kad karys buvo 18 mėnesių tarptautinėje (užjūrio) operacijoje už šalies ribų (viena varnelė žymi 6 mėnesių laikotarpį), ant dešinės švarko rankovės – varnelė smaigaliu į apačią, reiškianti, kad karys buvo vieną kartą sužeistas kovos veiksmuose arba tarnyboje⁶⁵. Sagos puoštos JAV simboliu – erelio atvaizdu.

S. Dariui JAV kariuomenėje buvo suteiktas pirmasis ir antrasis kareivio laipsniai. Tarnybos pradžioje jis buvo eilinis (angl. *private*), pabaigo-

⁶³ US ARMY divisions. Prieiga per internetą: <https://www.armydivs.com/42nd-infantry-division> (žr. 2022-10-21).

⁶⁴ U.S. Army Enlisted Rank Insignia of World War I 1917-1920. Prieiga per internetą https://uniform-reference.net/insignia/usarmy/usa_enlisted_ww1.html (žr. 2022-10-21).

⁶⁵ U.S. Army has used chevrons as rank insignia. Prieiga per internetą: https://military-historians.org/wp-content/uploads/2020/09/Emerson_LastConfusing_Chervons.pdf (žr. 2022-10-21).

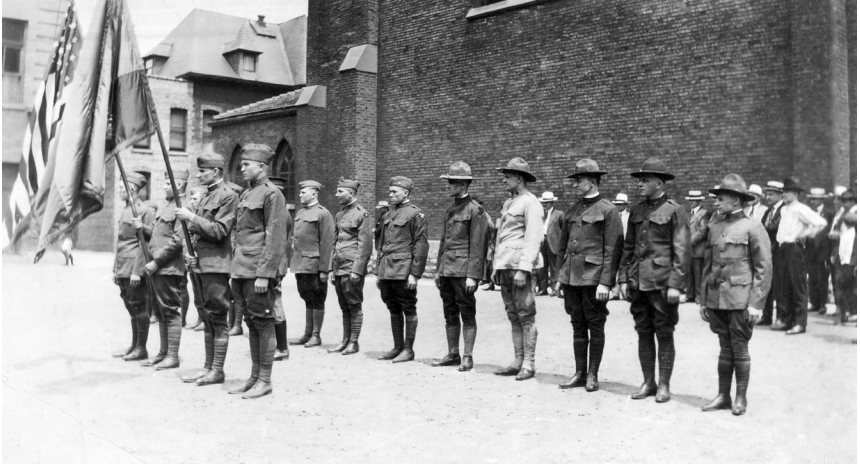
je – vyresnysis eilinis (angl. *private first class*, dar vadinamas *lance corporal*). Pabandysime S. Dariaus karinį laipsnį prilyginti to meto Lietuvos kariuomenės laipsniams.

Siekdama susisteminti Lietuvos kariuomenėje karių laipsnius, 1919 m. rugsėjo 29 d. Krašto apsaugos ministerija išleido įsakymą, kuriuo buvo įsteigti penki kareivių ir aštuoni karininkų laipsniai. Tame pačiame įsakyme pateiktas ir Lietuvos kariuomenės tipinių pareigų sąrašas: „*Laipsnių pavadinimai šie ir nustatomos šios tarnybos: 1) Eilinis kareivis – eilinis kareivis, 2) Grandinis kareivis – Grandiniai viršinininkai, 3) Jaunesnysis puskarininkis – Skyrių viršinininkai, 4) Vyresnysis puskarininkis – Būrio vadai, arba būrininkai, 5) Viršila – Viršilos.*“⁶⁶ Lietuvos kariuomenėje 1919 m. antras pagal hierarchiją kareivio laipsnis buvo grandinio. Grandinio laipsnis ir būtų teisingiausias turėto S. Dariaus karinio laipsnio atitiktum Lietuvių kalboje.

Minėta nuotrauka yra labai siauro formato, dėl to galima daryti prielaidą, kad vienu metu buvo fotografuojami keli asmenys, vėliau sukarpyta, tokiu būdu taupant negatyvą, fotopopierių ir kartu darant šią paslaugą pigesnę. Panaši logika taikyta ir anksčiau minėtai nuotraukai, kurioje S. Darius nusifotografavęs su seserimis ir pussesere, – buvo galima susodinti asmenis taip, kad vėliau būtų galima nuotrauką perkirpti. Antroje nuotraukoje, darytoje toje pačioje studijoje tos pačios fotosesijos metu, S. Darius kiek linksmesnis, stovi stovėseną „laisvai“, kojos – pečių plotyje, rankos – sunertos už nugaros, veidą puošia šypsena. Trečia šios grupės nuotrauka daryta Amerikos lietuvių, dalyvavusių Pirmojo pasaulinio karo parade⁶⁷. S. Darius ceremonijoje dalyvavo kaip vėliavų grupės kairysis asistentas. Atkreiptinas dėmesys, kad jis dėvi tą pačią uniformą, kuria vilkėdamas fotografavosi studijoje, su visais ženklais, tik ceremonijoje ant jo uniformos nėra apdovanojimų juostelių. Iš ceremonijoje dalyvavusių veteranų nė vienas neturi apdovanojimų juostelių.

⁶⁶ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 154. 1919 m. rugsėjo 29 d.

⁶⁷ Vaičėnionis, J. *Lituanicos skrydis*, p. 7; Dariūtė-Maštarienė, N. *Darius ir Girėnas*. Kaunas, 1991, p. 32.

Amerikos lietuvių, dalyvavusių Pirmajame pasauliniame kare, parade S. Darius stovi pirmoje eilėje šalia Lietuvos trispalvės, *VDKM*

IV. SUŽEIDIMAS 1918 M. RUGPJŪČIO 1 (2) D.

Laikraštyje „The Chicago Daily Tribune“ buvo paminėta, kad kare žuvo 10, patyrė įvairių sužeidimų 14, dingo be žinios 4, iš viso – 28 čikagiečiai. Trumpai aprašytos kelių karių žūtis aplinkybės. Paminėti keli sužeistieji, tarp jų – ir eilinis „Stephen W. Darius“, nurodytas jo pulkas ir namų adresas⁶⁸. Kitame to paties laikraščio puslapyje pateikiami visų JAV Ekspedicinių pajėgų nuostoliai Vašingtono apygardoje: žuvo mūšyje 444, mirė nuo žaizdų 142, nelaimingų atsitikimų metu ar susirgę 105, patyrė įvairių sužeidimų 606, dingo be žinios 214, pateko į nelaisvę 7. Iš viso Vašingtono apygarda neteko 1 518 karių. Nors pateiktas visas sąrašas, bet čikagiečiai paminėti atskirai, jų pavardės išspausdintos didesniu šriftu. Čikagiečių sąrašė prie grupelės lengvai sužeistų eilinių karių ir vėl paminėtas „Stephen W. Darius“⁶⁹.

Pats S. Darius mini, kad ties Fer an Tardenua (pranc. *Fère-en-Tardenois*) 1918 m. rugpjūčio 1 d. buvo sužeistas, įvykdęs užduotį, kai

⁶⁸ Chicago Soldier of Fortune Dies in Service of Country. *The Chicago daily tribune*, Nov 22, 1918, p. 5.

⁶⁹ Casualties of American Army Overseas. *Ten pat*, p. 14.

grįžtant apie 22 val. 3 sviediniai sprogo šalia ir sužeidė jam dešinįjį šoną. Sužeidimas, matyt, buvo nesunkus, nes pats pėsčias nuėjo į Beuwardės miestelį (pranc. *Beuwardes*) netoli Reimso ir iš čia buvo išvežtas sanitariu automobiliu. Rugpjūčio 2 d. jam buvo padaryta operacija ir iš žaizdos išimta sviedinio skeveldra. Rugsėjo 4 d. žaizda jau buvo susiūta, o rugsėjo 16 d. jis pasiūstas gydytis į Nanto ligoninę. *Štabo kuopos istorijoje* užsimenama, kad S. Darius buvo sunkiai sužeistas aviacinės bombos ne rugpjūčio 1-ąją, o 2-ąją. Telefonistai, nepaisydami intensyvių artilerijos apšaudymų ir aviacinio bombardavimo, vykdė savo pareigas, užtikrino nenutrūkstamą telefono ryšį. S. Darius buvo sužeistas ruože, kurį prižiūrėjo kartu su kolegomis Heathu (*Heath*), Chandleriu (*Chandler*) ir Maxsonu (*Maxson*). Per dešimt valandų linijos devynis kartus buvo nutrauktos ir vėl sutaisytos⁷⁰. S. Dariaus brolis Stenlis Jucus laiške Nacionalinio asmens duomenų centro atstovui pamini, kad Steponas, sužeistas mūšyje šrapnelio (skeveldros)⁷¹, vėliau dėl to susirgo tuberkulioze. Dukra Nijolė Dariūtė-Maštarienė rašo, kad tėvas buvo sužeistas į dešinįjį šoną, žemiau septintojo šonkaulio, Vytautas Dovydaitis savo knygoje – kad ties septintuoju šonkauliu⁷². Edmundas Jasiūnas savo knygoje taip pat mini sužeidimą į dešinįjį šoną sprogojusio artilerijos sviedinio skeveldra⁷³. 2023 m. išleistoje knygoje sudarytojas Edmundas Jasiūnas rašo, kad S. Darius buvo sužeistas į dešinį šoną⁷⁴, o angliškame to paties teksto anglų kalbos vertime – kad į krūtinę⁷⁵. JAV spaudoje 1933 m. rašyta, kad per antrąjį Marnos mūšį S. Darius buvo sužeistas sprogmens skeveldros į krūtinę⁷⁶. Tuo pat metu Anglijos lietuvių išeivių spaudoje ir Vilniaus krašto

⁷⁰ Gilmore, W. E. History of Headquarters Company, One Hundred and Forty-Ninth Field Artillery, from June 30, 1917, to May 10, 1919. *Journal of the Illinois State Historical Society* (1908–1984), Apr.–Jul., 1924, Vol. 17, No ½, p. 75.

⁷¹ S. Jucus, letter, OCT 2 1975.

⁷² Dovydaitis, V. *Vėjai blaškė, žaibai plakė...*, p. 86.

⁷³ Jasiūnas, E. *Darius ir Girėnas (1933–1993)*. *Transatlantinio skrydžio šešiasdešimtmečiui*. Kaunas–Vilnius, 1993, p. 36.

⁷⁴ Jasiūnas, E. *Darius ir Girėnas*. Kaunas, 2023, p. 11.

⁷⁵ Ten pat, p. 50.

⁷⁶ The Courier-News, Bridgewater, New Jersey, 1933 July 15, p. 2.

jaunuomenės laikraštyje teigiama, kad granata išplėšė du šonkaulius⁷⁷. Kita vertus, Gražina Sviderskytė užsimena, kad S. Darius buvo sužeistas skeveldrų⁷⁹ (mažiausiai dviejų – aut. pastaba). S. Darius, 1927 m. grįžęs į JAV, namiškiams pasakojo, kad žaizda ilgai negijo ir pūliavo. Be plėštinės žaizdos, dar buvo sulaužyti keturi šonkauliai. Dukra rašo, kad mama prisiminė dešimties centimetrų randą Dariaus krūtinėje⁸⁰. Tai turėtų būti laikoma korektūros klaida. Nijolė Dariūtė-Maštarienė toje pačioje knygoje aprašo mamos dalyvavimą balzamavimo metu atpažįstant vyro palaikus. Ji prisimena: „Profesorius J. Žilinsko pakvietimu atvyko į Kauno Vytauto Didžiojo Universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos katedrą atpažinti Dariaus palaikus⁸¹. Dariaus kūnas buvo sutinęs, veidas neatpažįstamai sužalotas, tačiau dešiniajame šone iš nugaros pusės ji pamatė taip gerai pažįstamą randą, atsiradusį po sužeidimo Pirmojo pasaulinio karo metu Prancūzijos laukuose. Tai tikrai buvo jos vyro kūnas.“⁸² Dar tais pačiais metais išleistame albume minima, kad Steponas buvo sprogsio artilerijos sviedinio skeveldros sunkiai sužeistas į nugarą⁸³. Vytautas Dovydaitis rašo, kad skeveldra smigo į šoną⁸⁴, kiek vėliau Valentinas Ramonis interviu žurnalui „Plieno sparnai“ patikslina – į dešinią šoną⁸⁵. Įdomu, kad sovietų okupacijos metais periodikoje lėktuvo „Lituanica“ skrydžio kontekste S. Dariaus dalyvavimas Pirmajame pasauliniame kare ir sužeidimas taip pat paminimas, nors labai aptakiai arba su faktinėmis klaidomis. 1966 metais Jonas Dovydaitis laikraštyje „Kauno tiesa“ rašė, kad Steponas kare prieš kaizerinę Vokietiją Europos fronte buvo sužeis-

---

⁷⁷ Darius gyveno tikrai dėl Tėvynės. *Išėivių draugas*, Bellshill, 1933, rugpjūčio 5 d., p. 2.

⁷⁸ Miltauta, Didvyrių keliais. *Jaunimo draugas*, 1933, liepos–rugpjūčio m., 7–8 (91–92), p. 196.

⁷⁹ Sviderskytė, G. *Stepono Dariaus ir Stasio Girėno byla: istorinis vyksmas, traktuotė, naratyvo kaita*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2016, p. 319.

⁸⁰ Dariūtė-Maštarienė, N. *Darius ir Girėnas*. Vilnius, 1991, p. 15.

⁸¹ Dariūtė-Maštarienė, N., Gamziukas, A., Ramoška, G. *Darius ir Girėnas, dokumentai*. Kaunas, 1991, p. 119–120.

⁸² Dariūtė-Maštarienė, N. *Darius ir Girėnas*. Vilnius, 1991, p. 217.

⁸³ Dariūtė-Maštarienė, N. *Darius ir Girėnas*. Kaunas, 1991, p. 10.

⁸⁴ Dovydaitis, V. *Sparnus jam davė Lietuva*. Kaunas, 1993, p. 10.

⁸⁵ Ramonis, V. Dariaus ir Girėno archyvas Balzeko Lietuvos kultūros muziejuje. *Plieno sparnai*, Kaunas, 1995, Nr. 3, p. 18–22.

tas granatos skeveldros⁸⁶. 1968 metais tas pats autorius savo straipsnyje žurnale „Sparnai“ teigia, kad S. Darius už narsą buvo apdovanotas dviem medaliais, ir tame pačiame sakinyje pamini, kad buvo sužeistas du kartus⁸⁷. Tikėtina, kad pasinaudota 1933 metų žurnale „Trimitas“ pateikta informacija, kad Steponas buvo dukart sužeistas⁸⁸.

Reikia atskirai paminėti ir S. Dariaus apnuodijimo nuodingosiomis dujomis istoriją. Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai 50 kartų puolė naudodami cheminį ginklą, anglai – 150, prancūzai – 20, kelis kartus cheminį ginklą panaudojo ir rusai. Tada, kai S. Darius buvo fronte, tiek Vokietijos, tiek sąjungininkų kariuomenės naudojo cheminį ginklą per puolamuosius ir gynybos veiksmus. Vokietija dažniausiai naudojo fosgeną ir ašarines dujas⁸⁹. 1933 metų proginiame (gedulingame) laikraščio „Mūsų rytojus“ numeryje minima, kad S. Darius buvo prieš apnuodytas nuodingosiomis dujomis, sunkiai susirgo, bet nemirė...⁹⁰ P. Jurgėla, kuriam asmeniškai, kaip jis pats teigia, pasakojo S. Darius, mini, kad 1918 m. liepos 14 d. JAV lietuvis fronte buvo lengvai apnuodytas kenksmingomis dujomis. Lengvo apsinuodijimo dujomis atvejis minimas ir kitoje periodikoje⁹¹. Ta pati apnuodijimo nuodingosiomis dujomis data nurodyta ir 1933 metų proginiame (gedulingame) žurnalo „Karys“ numeryje⁹². Dukra teigia, kad jis buvo apnuodytas prieš sužeidimą, liepos 18 d.⁹³ V. Dovydaitis savo knygoje rašo, kad S. Darius apsinuodijo, kai sugijus sužeidimui grįžo į frontą. Tas pats autorius kitoje knygoje cituoja veteranų ligoninėje, nustačius tuberkuliozės pradžia, persakytus S. Dariaus žodžius, kad buvo ne tik sužeistas, bet ir apnuodytas iprito dujomis⁹⁴. Teigiama, kad nuodingųjų dujų kvėptelėjimas atsiliepė (neigiamai – aut.

⁸⁶ Dovydaitis, J. Nemirtingas „Lituanikos“ skrydis. *Kauno tiesa*, 1966, liepos 17.

⁸⁷ Dovydaitis, J. Nemirtingas žygdarbis. *Sparnai*, 1968, gruodžio 8, p. 36.

⁸⁸ Garbinga drąsulių mirtis. Žuvo perskridę Atlanto vandenyną S. Darius ir S. Girėnas. *Trimitas*, 1933, liepos 20, Nr. 29, p. 561.

⁸⁹ Balkus, T. Steponas Darius. Pasaulinio karo telefono linijų ir skrydžių per Atlantą paralelės. *Karys*, 2013, Nr. 8, p. 15.

⁹⁰ Bružas, A. A. a. Steponas Darius. *Mūsų rytojus*, 1933, liepos 22, Nr. 57, p. 5.

⁹¹ Mūsų lakūnų biografijos. *Margutis*, Čikaga, 1933, liepos 25, p. 3.

⁹² Adomavičius. Norime, kad Lietuvos sparnai augtų ir stiprėtų. *Karys*, 1933, liepos 30, Nr. 29, p. 3.

⁹³ Dariūtė-Maštarienė, N. *Darius ir Girėnas*. Vilnius, 1990, p. 15.

⁹⁴ Dovydaitis, V. *Vėjai blaškė, žaibai plakė...*, p. 114.

DARIUS STEPHEN WILLIAM		C 328 782
Pvt 1c Hq Co 149 F A		K 688 566
Chicago Ill		A 4 028 431
Sa 143 173	Died	T 1 612 664
Born 1/9/97		R 99 552
Kel	Dia 5/19/19	Ct. 3 215 119
		I
U. S. VETERANS BUREAU Mail and Returns Form 7302—Rev. Sept., 1926		INDEX CARD
		GPO 2-1966

S. Dariaus Veterano kortelė.
*Sent Luiso Nacionaliniai
archyvai, Misūris, JAV*

pastaba) jam visą gyvenimą^{95,96}.

Apie lėktuvo „Lituanica“ skrydį 1988 metais rašė Čekoslovakijos spauda. Laikraštyje „Prace“ paminėtas tik apsinuodijimo dujomis prie Šampanės epizodas⁹⁷. Sužeidimo faktas primintas JAV periodikoje nušviečiant „Lituanicos“ katastrofą. Dažnai primenant, kad S. Darius ir S. Girėnas buvo Pirmojo pasaulinio karo veteranai, paminima, kad S. Darius buvo sužeistas ir jam už drąsą, pademonstruotą vykdant užduotis, įsakymu pareikšta padėka.

Tikslių duomenų, ar S. Darius buvo apsinuodijęs dujomis, nėra. Pirminis šaltinis apie apsinuodijimą yra net ne pats S. Darius ar JAV karinių vienetų dokumentai, kuriuose detalai aprašyti veiksmai, o tarpukario išėvijos ir Lietuvos periodika, S. Dariaus pažįstami ir artimieji, kurių teiginiai vėliau cituoti išleistose knygoose, atsiminimuose. Galima tik užtikrintai tvirtinti, kad S. Darius buvo sužeistas sprogmens skeveldros. Tai buvo lengvas sužeidimas⁹⁸. S. Dariaus Veterano kortelėje (angl. *The Veterans Affairs Master Index*) ties punktu R (angl. *Rehabilitation*) nurodytas unikalus sužeidimo reabilitacijos numeris – 99552. Jis rodo, kokias socialines garantijas, lengvatas ar paslaugas dėl patirto sužeidimo galėjo gauti kortelės šeimininkas. Kariams, kurie patyrė sunkių sužalojimų ir dėl to tapo neįgalūs, buvo suteikiamas RH kodas. Darius tokio neturėjo.

Vis dėlto tai nebuvo paprastas, lengvas sužeidimas, nes dėl galimai patirtų vidinių sužalojimų turėjo liekamųjų padarinių. Kad S. Dariui

⁹⁵ Ten pat, p. 10.

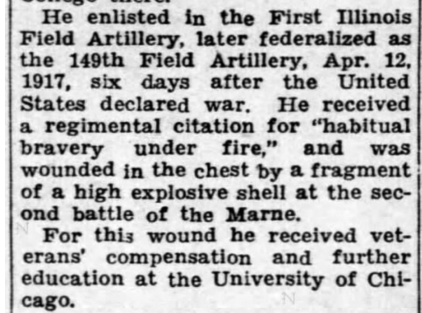
⁹⁶ Dovydaitis, V. *Sparnus jam davė Lietuva*, p. 11.

⁹⁷ Novotny, R. Na trase New York–Kaunas. *Kaunas*, 1988, liepos 16, Nr. 166, p. 1.

⁹⁸ Casualties of American Army Overseas. *The Chicago daily tribune*, Nov 22, 1918, p. 14.

S. Dariaus sužeidimo aplinkybių paminėjimas Naujojo Džersio (*New Jersey*) laikraščio „Bridgewater“ 1933 m. liepos 15 d. numeryje, nušviečiant „Lituanicos“ katastrofą

He enlisted in the First Illinois Field Artillery, later federalized as the 149th Field Artillery, Apr. 12, 1917, six days after the United States declared war. He received a regimental citation for "habitual bravery under fire," and was wounded in the chest by a fragment of a high explosive shell at the second battle of the Marne. For this wound he received veterans' compensation and further education at the University of Chicago.

priklausė rehabilitacija, rodo išlikęs įrašas apie gydymąsi JAV Veteranų ligoninėje Bento apygardoje, Kolorado valstijoje. Steponas, būdamas 33 metų, buvo užregistruotas šioje ligoninėje 1930 metais. Apie S. Dariaus šioje Kolorado valstijos ligoninėje praleistus mėnesius savo laiške užsimena ir brolis Stenlis Jucus⁹⁹. Be to, kaip minėta, S. Darius po mirties buvo apdovanotas JAV kariuomenės medaliu „Purpurinė širdis“, įteikiamu tik už kare ar tarnyboje patirtus sužeidimus.

Patikimiausias sužeidimo istorijos šaltinis yra jo dukra Nijolė Dariūtė-Maštarienė. Stepono dukra, įgijusi medicininį išsilavinimą, tapo medicinos instituto dėstytoja. Ji tiesiogiai bendravo su savo mama, S. Dariaus žmona, girdėjo jos pasakojimą apie S. Dariaus kūno atpažinimo procedūrą iškart po katastrofos 1933 m. liepos 23 d.¹⁰⁰ ir galėjo sugretinti tam tikras medicinos žinias. Be to, 1964 m. rugpjūčio 11 d.¹⁰¹ pati apžiūrėjo žuvusių lakūnų kūnus teismo medicininio tyrimo metu Kauno medicinos instituto Teismo medicinos katedros prozektoriuje.

S. Darius už šį sužeidimą taip pat gavo veterano kompensaciją. Jam buvo sudaryta galimybė toliau mokytis Čikagos universitete¹⁰². Tokios socialinės garantijos buvo suteikiamos tik sužeidimų patyrusiems kariams¹⁰³.

⁹⁹ S. Jucus, letter, OCT 2 1975.

¹⁰⁰ Vaičenonis, J. *Lituanicos skrydis*, p. 46.

¹⁰¹ Dariūtė-Maštarienė, N. *Darius ir Girėnas*. Kaunas, 1991, p. 120.

¹⁰² The Courier-News, Bridgewater, New Jersey, 1933, July 15, p. 2.

¹⁰³ World War I created millions of conscripted Veterans, improved benefits. Prieiga per internetą: World War I created millions of conscripted Veterans, improved benefits - VA News (žr. 2022-11-16).

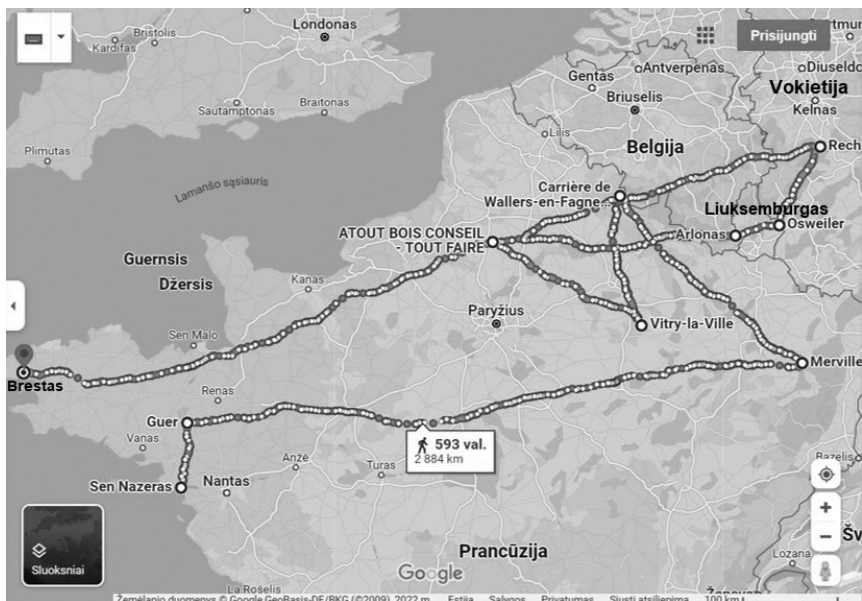
V. ATLANTO NUGALĖTOJAI KOVOTOJO CHARAKTERĮ IŠSIUGDĖ JAV KARIUOMENĖJE

2023 m. liepos 17 d. minėjome Stepono Dariaus ir Stasio Girėno pilotuojamo lėktuvo „Lituanica“ skrydžio per Atlanto vandenyną 90-mečių. Sudėtingas buvo ne tik skrydis, jo sąlygos, bet ir pasirėngimas jį atlikti. Neabejotina, kad bendraminčius S. Darių ir S. Girėną vienijo ne tik meilė Tėvynei Lietuvai, bet ir gebėjimas dirbti kartu siekiant bendrų tikslų. Ir šis svarbus charakterio bruožas galėjo būti išugdytas abiem atliekant karo tarnybą JAV kariuomenėje.

S. Dariaus ir gyvenimas, ir tarnyba JAV kariuomenėje buvo išskirtiniai, padėjo sukaupti daug įvairios patirties, žinių apie karinę organizaciją ir vadovavimą, taktiką, strategiją, karinę sporto kultūrą, o tai neabejotinai jam leido tapti labai integraliu, inovatyviu ir iniciatyviu, ypač kai kalbame apie Lietuvos valstybės ir kariuomenės kūrimo kontekstą. Dėl JAV kariuomenėje savo istorijai, paveldo puoselėjimui ir fiksavimui skiriamo dėmesio S. Dariaus vardas paliko matomą pėdsaką JAV kariuomenės rašytinėje atminimo kultūroje. S. Darius per savo trumpą 37 metų gyvenimą Atlantą įveikė net šešis kartus: 1907 metais, emigruodamas su šeima, 1917 ir 1919 metais, tarnaudamas JAV kariuomenėje, 1920 metais, su JAV lietuviais kariais savanoriais atvykęs į Lietuvą kurti valstybės ir kariuomenės, 1927 metais, būdamas Lietuvos karo aviacijos atsargos kapitonu, grįžo į JAV, 1933 metais kartu su bendražygiu Stasiu Girėnu jį perskrido. Penki plaukimai laivu ir skrydis... Prieš išvykdamas iš Lietuvos, per atsisveikinimo vakarienę, artimiausiems kolegoms pasakė: „*Nedaug tegyvenau, o per Atlantą plauksiu jau penktąjį kartą.*“¹⁰⁴

S. Darius daug kartų plaukė transatlantiniais laivais, atkreipė dėmesį į milžinišką užsienio miestų ir jūrų uostų infrastruktūrą, pramonę, matė Prancūzijos, Belgijos, Liuksemburgo, Vokietijos išsivystymo lygį, nukeliavo pėsčiomis, traukiniais, mašinomis, arkliais apie 3 000 kilometrų, pagal galimybes, frontui slenkant, lankė žymiausias vietas, suprato tarptautinės kultūros pažangos naudą ir efektyvumą. Ši patirtis, tikėtina, darė jį kosmopolitišką, o pasaulį jo akyse... pasiekiamą. Jis nebeatrodė toks jau didelis ir neįveikiamas, dėl to S. Darius be didesnių abejonių ėmėsi

¹⁰⁴ Dovydaitis, V. *Sparnus jam davė Lietuva*, p. 82.

Preliminarus S. Dariaus tarnybos ir JAV 42-osios divizijos 149-ojo lauko artilerijos pulko Štabo kuopos Europoje judėjimo maršrutas, <https://goo.gl/maps/PMSNFsKhFMDdLNgU8>

įgyvendinti skrydžio per Atlantą idėją. Jo palikimas, kurį sudaro karo tarnybos ir gyvenimo pasiekimai, užprogramavo ir nerealų praktiškai visų karybos sričių jungtinumą: jis tarnavo JAV sausumos pajėgose, buvo ryšininkas artilerijos pulke, tarnybą Lietuvos kariuomenėje pradėjo būdamas žvalgu, tapo Lietuvos karo aviacijos lakūnu, po mirties JAV kariūnų jūrų pajėgų laivas buvo pavadintas jo vardu¹⁰⁵. Buvo kareivis, puskarininkis, karininkas. Tarnavo dviejų šalių kariuomenėse, dalyvavo ne tik Pirmajame pasauliniame kare, bet ir 1923 metais Klaipėdos operacijoje. Labai tiksliai savo atsiminimuose S. Darių apibūdino plk. ltn. Leonardas Peseckas: „Tarnyboje buvo uolus, sąžiningas, drausmingas. Jis buvo pavyzdžiu ne tik jaunesniems, bet ir vyresniesiems ginklo draugams. Jo veide visuomet žaidė šypsena. Jis buvo aukšto ūgio ir plačių pečių, šviesia-

¹⁰⁵ Poškus, P. *Laivas SS Stepas Darius. Plieno sparnai* (interaktyvus). Prieiga per internetą: <https://www.plienosparnai.lt/page.php?1392> (žr. 2022-10-26)

*plaukis. Užaugęs Jungtinėse Amerikos Valstijose ir dalyvavęs Pirmajame pasauliniame kare Europoje, turėjo platesnį akiratį negu mes – žali kaimo berneliai.*¹⁰⁶

S. Dariaus karo tarnyba JAV ir Lietuvos kariuomenėse ir vėlesni gyvenimo pasiekimai praktiškai įrodo, kad Atlanto vandenynas, antras pagal dydį pasaulyje¹⁰⁷, tikrai nėra kliūtis, skirianti Amerikos ir Europos žemynus ir jų visuomenių kultūras, o veikiau būdas keliauti (vandeniu ar oru) arba vandens tiltas, jungiantis žemynus, leidžiantis sėkmingai judėti, siekti paversti realybe drąsiausius sumanymus. Prisijaukintas Atlantas S. Dariui tapo papildomu akstinu ir įrankiu, leidžiančiu įgyvendinti titaniškas svajones. Tokia įgyvendinta idėja ir buvo 1933 metų liepą lėktuvo „Lituanica“ skrydis. Prieš skrydį S. Darius pasakė, kad jo gyvenimo didžiausias tikslas – iškelti Lietuvos vėliavą ant Gedimino kalno¹⁰⁸. Ir jis ją iškėlė. S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio sukurta legenda kaip vėliava plevėsuoja ir plevėsuos Lietuvos žmonių širdyse. O S. Darius įrodė, kad svajoti reikia, kad svajonės vieną dieną tampa realybe ir kad siekiant nugalėti Atlantą gali tekti paaukoti viską.

VI. IŠVADOS

Apibendrinant galima teigti, kad „Lituanicos“, Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio tema nėra išsemta ir tikrai turi apčiuopiamo potencialo toliau būti plėtojama, ypač kalbant apie ankstyvuosius laikūnų gyvenimo JAV laikotarpius. Atkreiptinas dėmesys į ypač siauras tam tikrų įvykių chronologines ribas – tarnybą JAV kariuomenėje. Netgi įvertinus tai, kad 1973 m. liepos 12 d. JAV Nacionaliniame asmens duomenų centre kilo gaisras, sunaikinęs dešimtis milijonų karių bylų, pažymėtina, kad JAV karinių vienetų iki kuopos dydžio puoselėta ir skatinta atminties kultūra, užfiksuota straipsniuose, knygose, asmeniniuose karininkų ir kareivių atsiminimuose, paskelbtuose įvairiuose leidiniuose, buvo praktiškai nežinoma ne tik Lietuvoje, bet ir JAV lietu-

¹⁰⁶ Peseckas, L. Karo lakūno pasakojimai. *Plieno sparnai*, 1992, Nr. 3, p. 97–98.

¹⁰⁷ The Oceans Of The World By Size. Prieiga per internetą: <https://www.worldatlas.com/articles/the-oceans-of-the-world-by-size.html> (žr. 2022-10-20).

¹⁰⁸ Paskutinė didvyrių kelionė, Dariaus ir Girėno laidotuvės. *Trimitas*, 1933, liepos 27, Nr. 30, p. 586.

vių išėivijoje. Į šiuos JAV kariuomenės atminties kultūros klodus nebuvo gilinamasi, nes tiesiog nežinota apie jų egzistavimą ir kontekstą, taip pat paprasčiausiai dėl riboto geografinio prieinamumo ir kalbos barjero. Pvz., S. Darius buvo septynis kartus paminėtas straipsnyje apie Štabo kuopos istoriją. Šio ir kitų šaltinių sugretinimas neabejotinai leido daugiau sužinoti jo karo tarnybos JAV kariuomenėje detalių, patikslinti apdovanojimų suteikimo aplinkybes ir eiliškumą, suprasti Štabo kuopos ir ryšių tarnybos, kartu jo, kaip ryšių kario, funkcijas ir užduotis.

Darytina išvada, kad dėl kokių nors priežasčių pražuvus centriniuose archyvuose sukauptiems ir saugomiems dokumentams ar vaizdinei informacijai, institucinės atminties puoselėjimas ir skatinimas fiksuoti įvairiomis formomis faktus, pirmiausia – organizacijos metraščiuose, dienoraščiuose, atsiminimuose, gali bent iš dalies išsaugoti ganėtinai objektyvią informaciją ateities kartoms. Stepono Dariaus karo tarnybos JAV kariuomenėje istorijos rekonstravimas – puikus to pavyzdys.

Priedas

STEPONO DARIAUS TARNYBOS JAV KARIUOMENĖJE GEOGRAFIJA, ŠTABO KUOPOS DISLOKACIJOS VIETOS¹⁰⁹

JAV

1. Šeridano (angl. *Sheridan*) fortas, Ilinojus, ir Alberto L. Millso stovykla, Niujorkas, 1917-04-12–2017-10-18 (Čikagoje susitiko ir atsisveikino su šeima 1917-08-01–2017-08-02. Visos nuotraukos su šeima ir Steponu Dariumi darytos šio susitikimo metu – aut. pastaba).

KELIONĖ PER ATLANTĄ LAIVU „PRESIDENT LINCOLN“ Į EUROPA

1. Iš Niujorko, JAV, į Sen Nazerą (pranc. *Saint-Nazaire*), Prancūziją, 1917-10-18–1917-10-31

Prancūzija

Sen Nazeras 1917-10-31–1917-11-16

1. Kotkidano (pranc. *de Coëtquidan*) stovykla Gere (pranc. *Guer*) 1917-11-17–1918-02-16
2. Žygis iš Gero į Liunevilį (pranc. *Lunéville*) 1918-02-16–1918-02-19
3. Liunevilis 1918-02-19–1918-02-22
4. Benamenilis (pranc. *Bénaménil*) 1918-02-22–1918-03-22
5. Vatimenilis (pranc. *Vathiménil*) 1918-03-22–1918-03-23
6. Rozjeras (pranc. *Rozelieures*) 1918-02-23–1918-03-30
7. Fontenua le Jutas (pranc. *Fontenoy-la-Joûte*) 1918-02-30–1918-03-31
8. Mervilis (pranc. *Merviller*) 1918-03-31–1918-06-20
9. Damas o Bua (pranc. *Damas-aux-Bois*) 1918-06-21–1918-06-23
10. Žygis iš Šarmo (pranc. *Charmes*) į Šaloną prie Mezo (pranc.

¹⁰⁹ Gilmore, W. E. History of Headquarters Company, One Hundred and Forty-Ninth Field Artillery, from June 30, 1917, to May 10, 1919, *Journal of the Illinois State Historical Society* (1908–1984), Apr.–Jul., 1924, Vol. 17, No ½, p. 136–138.

- Chalons-sur Meuse* 18-06-23–1918-06-24
11. Moncetas (pranc. *Moncetz*) 1918-06-24–1918-06-28
12. Karjero (pranc. *Carriere*) stovykla šalia Dampjero (pranc. *Dampierre*) 1918-06-29–1918-07-04
13. Reberpri (pranc. *Reberpray*) stovykla šalia Suipo (pranc. *Suippes*) 1918-07-05–1918-07-14
14. Bua Longas (pranc. *Bois Longs*) šalia Suipo 1918-07-15–1918-07-19
15. Dampieras o Templė (pranc. *Dampierre-au-Temple*) 1918-07-19–1918-07-20
16. Vitri la Vilis (pranc. *Vitry-la-Ville*) 1918-07-21–1918-07-21
17. Žygis iš Vitri la Vilio į La Fertė su Žuaru (pranc. *La Ferte sous-Jouarre*) 1918-07-21–1918-07-23
18. Šamberi (pranc. *Chambéry*) 1918-07-23–1918-07-25
19. Bretėjaus (pranc. *Breteuil*) miškai šalia Verdilio (*Verdilly*) 1918-07-25–1918-07-29
20. Bervardelio ferma šalia Bervardelio (pranc. *Beurvardelle*) 1918-07-29–1918-08-02
21. Fer an Tardenua (pranc. *Fère-En-Tardenois*) 1918-08-01 22.00 val.
- S. Darius buvo sužeistas
22. Bervardelio, Nanto (pranc. *Nantes*) ligoninė 1918-08-01–1918-09-16
23. Bordo (pranc. *Bordeaux*), Karnau (pranc. *Carnau*) 1918-09-16–1918-10-12
24. Miško stovykla prie Maso (pranc. *Camp du Bois de Meuse*) šalia Apremonto (pranc. *Apremont*) 1918-10-18–1918-11-03
(1918-10-18 grįžimas į tarnybą)
25. Verpelis (pranc. *Verpel*) 1918-11-04–1918-11-05
26. Malmezono (pranc. *Malmaison*) ferma šalia Arikuro (pranc. *Harricourt*) 1918-11-05–1918-11-14
27. Imekuras (pranc. *Imécourt*) 1918-11-14–1918-11-16
28. Enkrevilis (pranc. *Aincreville*) 1918-11-16–1918-11-17
29. Brevilis (pranc. *Bréhéville*) 1918-11-17–1918-11-20
30. Ton le Prė (pranc. *Thonne-les-Près*) 1918-11-20–1918-11-21

BELGIJA

31. Sen Ležas (pranc. *Saint-Léger*) 1918-11-21–1918-11-22
 32. Arlonas (pranc. *Arlon*) 1918-11-22–1918-11-23

LIUKSEMBURGAS

33. Bušdorfas (pranc. *Buschdorf*) 1918-11-23–1918-12-01
 34. Burglinsteris (pranc. *Bourglinster*)
 1918-12-01–1918-12-02
 35. Osveileris (pranc. *Osweiler*) 1918-12-02–1918-12-03

VOKIETIJA

36. Alsdorfas (vok. *Alsdorf*) 1918-12-03–1918-12-04
 37. Dokendorfas (vok. *Dockendorf*) 1918-12-04–1918-12-05
 38. Malbergveichas (vok. *Malbergweich*)
 1918-12-05–1918-12-06
 39. Lisingenas (vok. *Lissingen*) 1918-12-06–1918-12-07
 40. Pelmas (vok. *Pelm*) 1918-12-07–1918-12-08
 41. Nonas (vok. *Nohn*) 1918-12-08–1918-12-09
 42. Vimbachas (vok. *Wimbach*) 1918-12-09–1918-12-15
 43. Dernau (vok. *Dernau*) 1918-12-15–1918-12-19
 44. Rechas (vok. *Rech*) 1918-12-19–1919-03-02
 45. Bėblingenas (gyveno pas Ulrichą Jacobą)¹¹⁰ (vok. *Böblingen*)
 1919-03-02–1919-04-06

46. Kelionė link Bresto – Remagenas (vok. *Remagen*), Koblencas (vok. *Koblentz*), Mecas (pranc. *Metz*), Verdenas (pranc. *Verdun*), Lavalis (pranc. *Laval*)

1919-04-06–1919-04-17

KELIONĖ PER ATLANTĄ LAIVU „LEVIATHAN“ Į JAV

47. Iš Bresto, Prancūzijoje, į Niujorką, JAV
 1919-04-18–1919-04-25
 48. Merit (angl. *Merrit*) stovykla, Naujasis Džersis
 1919-04-26–1919-05-19

¹¹⁰ Jurgėla, P. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*, p. 28.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Interneto šaltiniai:

https://web.archive.org/web/20161016014336/http://www.pbs.org/greatwar/resources/casdeath_pop.html

<https://www.armydivs.com/42nd-infantry-division>

<https://www.britannica.com/summary/World-War-I-Timeline>

<https://www.britannica.com/event/World-War-I/Killed-wounded-and-missing>. <https://www.britannica.com/event/World-War-I/The-U-S-entry-into-the-war>

https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_losses

<https://www.lrytas.lt/kultura/istorija/2009/11/21/news/po-ilgugincu-mokslininkai-isrinko-lietuvai-labiausiai-nusipelniusias-asmenybes-5295853/>

<https://lnm.lt/renginiai/ispakuojam-henrio-lazaraus-gaidziodovana-lietuvai/>

<https://www.plienosparnai.lt/page.php?1392>

<https://www.plienosparnai.lt/page.php?609>

<https://www.plienosparnai.lt/page.php?604/>

https://www.si.edu/object/nasm_A20010224000

https://military-historians.org/wp-content/uploads/2020/09/Emerson_LastConfusing_Chervons.pdf

<https://www.popularmechanics.com/military/research/a28088179/army-helmet/>

https://uniform-reference.net/insignia/usarmy/usa_enlisted_ww1.html

World War I created millions of conscripted Veterans, improved benefits - VA News

<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/02/16/lietuvos-simtmetis-100-svarbiausiu-datu-valstybei-zmonems-ukiui> <http://www.eastsussexww1.org.uk/american-soldiers-arrive-france/index.html>

<https://www.worldwar1centennial.org/index.php/edu-home/edu-topics/579-overview-general-collections/4989-the-u-s-in-wwi-overview.html>

World War I created millions of conscripted Veterans, improved benefits - VA News

<https://www.worldatlas.com/articles/the-oceans-of-the-world-by-size.html>

www.medalsofamerica.com/blog/a-guide-to-the-most-purple-hearts-awarded-in-each-conflict

Publikuoti šaltiniai

Adomavičius. Norime, kad Lietuvos sparnai augtų ir stiprėtų. *Karys*, 1933, liepos 30, Nr. 29 (746), p. 3.

Balkus, T. Steponas Darius. Pasaulinio karo telefono linijų ir skrydžių per Atlantą paralelės. *Karys*, 2013, Nr. 8 (2012), p. 15.

Battle participation of organizations of the American Expeditionary forces in France, Belgium and Italy 1917–1918. Washington, 1920, p. 27.

Bružas, A. A. a. Steponas Darius. *Mūsų rytojūs*. Kaunas, 1933, liepos 22, Nr. 57 (353), p. 5.

Casualties of American Army Overseas, *The Chicago daily tribune*, Nov 22, 1918, p. 14.

Chicago Soldier of Fortune Dies in Service of Country. *The Chicago daily tribune*, Nov 22, 1918, p. 5.

Darius and Girenas Killed in Pomerania, 400 Miles From Goal. *The South Bend Tribune, South Bend*, July 17, 1933, p. 2.

Darius gyveno tikrai dėl Tėvynės. *Išivių draugas*, Bellshill, 1933, rugpjūčio 5, p. 2.

Dovydaitis, Jonas. Nemirtingas „Lituanikos“ skrydis. *Kauno tiesa*, Kaunas, 1966, liepos 17.

Dovydaitis, Jonas. Nemirtingas žygdarbis. *Sparnai*, Vilnius, 1968, gruodžio 8, p. 36.

Dovydaitis, Vytautas. Sparnus jam davė Lietuva. Kaunas, 1993, p. 11.

Garbinga drąsuolių mirtis. Žuvo perskridę Atlanto vandenyną S. Darius ir S. Girėnas. *Trimitas*, Kaunas, 1933, liepos 20, Nr. 29, p. 561.

Gilmore, W. E. History of Headquarters Company, One Hundred and Forty-Ninth Field Artillery, from June 30, 1917, to May 10, 1919. *Journal of the Illinois State Historical Society (1908–1984)*, Apr.–Jul., 1924, Vol. 17, No ½, p. 24.

Johnson, H. S. Roster of the Rainbow Division, New York, 1917, p. 110.

Miltauta. Didvyrių keliais. *Jaunimo draugas*, 1933, liepos–rugpjūčio

mėn., Nr. 7–8 (91–92), p. 196.

Mūsų lakūnų biografijos. *Margutis*, Čikaga, 1933, liepos 25, p. 3.

Novotny, R. Na trase New York–Kaunas. *Kaunas*, 1988, liepos 16, Nr. 166, p. 1.

Paskutinė didvyrių kelionė, Dariaus ir Girėno laidotuvės. *Trimitas*, Kaunas, 1933, liepos 27 d., Nr. 30, p. 586.

Order of battle of United States Land forces in the World War. *American Expeditionary forces divisions*, Volume 2, Washington, 1988, p. 272.

Peseckas, L[eonardas]. Karo lakūno pasakojimai. *Plieno sparnai*, Kaunas, 1992, Nr. 3, p. 97–98.

Roster of the Illinois National Guard and Illinois Naval Militia, Washington, 1917, p. 327.

The Courier-News, Bridgewater, New Jersey, 1933, July 15, p. 2.

Literatūra

Barta, M., Kovar, M. *Civilisations: collapse and regeneration, Addressing the Nature of Change and Transformation in History*. Praha, 2019, p. 536.

Dariūtė-Maštarienė, Nijolė, Gamziukas, Algirdas, Ramoška, Gytis. *Darius ir Girėnas. Dokumentai*. Kaunas, 1991, p. 119–120.

Dariūtė-Maštarienė, Nijolė. *Darius ir Girėnas*. Kaunas, 1991, p. 32.

Dariūtė-Maštarienė, Nijolė. *Darius ir Girėnas*. Vilnius, 1991, p. 217.

Dovydaitis, Vytautas. *Sparnus jam davė Lietuva*. Kaunas, 1993, p. 10.

Dovydaitis, Vytautas. *Vėjai blaškė, žaibai plakė...* Kaunas, 1990, p. 62.

Jasiūnas, Edmundas. *Darius ir Girėnas (1933–1993), Transatlantinio skrydžio šešiasdešimtmečiui*. Kaunas–Vilnius, 1993, p. 36.

Jasiūnas, Edmundas. *Darius ir Girėnas*. Kaunas, 2023, p. 11, 50.

Jurgėla, Petras. *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*. Čikaga, 1935, p. 18.

Kilner, F. R. *Battery E in France*. Chicago, 1919, p. 22.

Ramonis, Valentinas. *Dariaus ir Girėno archyvas Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje*. Kaunas, 1995, Nr. 3, p. 18–22.

Poškus, Pijus. *Turi būti paleistas... Kapitonas Steponas Darius Lietuvos karo aviacijoje 1922–1927 m.* Kaunas, 2023, p. 137.

Sviderskytė, Gražina. *Lituanica. Nematoma pusė*. Vilnius, 2019, p. 15.

Sviderskytė, Gražina. *Stepono Dariaus ir Stasio Girėno byla: istorinis*

vyksmas, traktuotė, naratyvo kaita. Daktaro disertacija. Vilnius, 2016, p. 319.

Vaičėnė, Jonas. *Lituanicos skrydis*. Kaunas, 2006, p. 6.

Kiti šaltiniai

Krašto apsaugos ministro 1919-09-19 įsakymas Nr. 154.

JR. P. T. Seago, Congressional Inquiry, letter, MAR 19 1975.

S. Jucus, letter, MAR 8 1975.

S. Jucus, letter, OCT 2 1975.

S. R. Young, AGUZ-ED-AW Darius, Stephen, 143173, letter, 18 NOV 1975.

Įteikta 2023 m. rugsėjo 4 d.

CAPT (LTU AF) AND PFC (US ARMY) STEPONAS DARIUS. EXPERIENCE IN THE US ARMY 1917-1919.

CSM (LTU AF) Alvydas TAMOŠIŪNAS
Baltic Defence College

Steponas Darius and Stasys Girėnas are among the best-known and most prominent Lithuanians on both sides of the Atlantic Ocean. This is so much so that their fame extends from Lithuania to emigrant communities around the globe. Their 37-hour flight from Floyd Bennett Field in New York on July 15, 1933, which saw them crossing the Atlantic Ocean and crashing in current Polish territory near Pszczelnik, has become an immortal legend. The two Lithuanian Americans had flown 6,411km in the Bellanca CH-300 Pacemaker airplane and were only 636km short of their final destination – Kaunas in Lithuania – when they crashed. The deaths of the two young pilots at that time resonated not only in Lithuania or among Lithuanian emigrant communities around the world, but also in the US, Germany and Poland. The crash site was found by Germans on the morning of July 17. Both dead pilots had US passports and pilot licenses, while the plane had the US registration number NR-688E. That was amazing to US officials, with the intention to make the flight known only among Lithuanians. The crew took off from New York without officially informing the US – and, in fact, none of the countries were tracking the flight. The lethal crash in occupied by Germans current Poland territory therefore surprised some states for a while. On July 19, two days after the crash site was discovered, a German airplane carried the bodies of the pilots to Lithuania. Meanwhile, the flight of the plane, called Lituanica, was unique from a world aviation perspective: firstly, it carried the first transatlantic airmail in history; secondly, it was the second-longest non-stop flight by distance and fourth by duration at the time; lastly, it was one of the most precise flights in aviation history, which was necessary because Darius and Girėnas did not have navigational equipment and flew in very bad weather conditions. In the years following the flight, Lithuania commemorated the two pilots

in a great variety of ways. Streets, schools and even a stadium were named after them, while large permanent exhibitions were dedicated to them at the Vytautas the Great War and Lithuanian Aviation museums in Kaunas. Perhaps most interestingly of all, during World War II, a Lockheed Ventura B-34/37 US Air Force bomber was named *Lituanica* and a US Navy Liberty-class ship the SS *Stepas Darius*.

The list of the 100 most outstanding Lithuanian people compiled by members of the Lithuanian Academy of Sciences and the Institute of Science and Encyclopedia Publishing also includes Darius and Girėnas. Their 1933 flight across the Atlantic Ocean in the *Lituanica* and its tragic end near their destination on the centenary of Lithuanian independence was also included among the 100 most important events for the modern Lithuanian state.

Darius and Girėnas, two heroes who had lived in the US since youth, were united by their Lithuanian ancestry, their native Samogitian dialect, the Lithuanian community in Chicago and their interest in flying, as well as their common interest and military service in the United States Army. Both men served in the US Army during World War I, Darius from June 30, 1917, to May 10, 1919, and Girėnas from October 11, 1919, to April 1, 1919. Both were considered World War I veterans in US periodicals. There is no doubt that Darius's military duty and experience in World War I had a key impact on his mental and cultural comprehension, and his world view. Darius was formally commended three times during his service in the US Army. Firstly, he was praised for his bravery in the performance of duty-related tasks in a written order from the 149th Field Artillery Regiment on April 3, 1919. Secondly, he received a certificate of honor from the 149th Field Artillery Regiment, signed on April 29, 1918. Thirdly, he was promoted to the military rank of Private First Class shortly before his retirement, although the exact date of this is not known. All of his other US and most of his Lithuanian decorations and honors were posthumous, including the Purple Heart medal. That medal, a US decoration awarded to those wounded or killed while serving, also proves that Darius was injured during his deployment in Europe.

Thanks to the meticulous attention of the US to preserving and recording its military heritage, the name of Darius has left a visible imprint on the country's written military memory and history. He crossed

the Atlantic six times in his short 37-year lifespan – emigrating with his family in 1907, serving in the US military in 1917 and 1919, coming to Lithuania in 1920 to build a state and army with Lithuanian-American volunteers, returning to the US in 1927 as a captain of Lithuanian Air Force reserve, and making the crossing with his crew member Girėnas in the small plane in 1933. Before leaving Lithuania in 1927, Darius said at a farewell dinner with his closest colleagues: *I have not lived long, yet this will be my fifth time crossing the Atlantic*. Steponas Darius, who travelled so many times on transatlantic ships, had seen the giant infrastructure and industry of cities and seaports, and the steady development and growth of France, Belgium, Luxembourg and Germany as nations, travelled some 3,000km by foot, train, car and horse, visited the most famous places when that was possible during the advance, and experienced the benefits and efficiency of an ‘international culture’. These experiences probably made him a true cosmopolitan, seeing the world as accessible and surmountable through his eyes. This may have pushed him towards the idea of a flight across the Atlantic without much doubt or hesitation. He was on duty in the armies of two countries, taking part not only in a world war, but also in the Klaipėda Revolt operation of 1923. In his memoirs, Col. Lt. Leonardas Peseckas described Darius accurately: *He was an example not only for the younger comrades-in-arms, but also for the more experienced ones. He always had a smile on his face. He was tall and broad-shouldered, with blond hair. Having grown up in the United States and served in the First World War in Europe, he had broader horizons than us green country bumpkins*. Darius’s military duty in the American and Lithuanian armed forces, as well as his achievements later in life, show in practice that the Atlantic – the world’s second-largest ocean – is not really an obstacle separating the continents of America and Europe along with their cultures and societies. Rather, it is a bridge of water to travel across (whether by plane or ship), and a tool to link the two continents together that allows for the successful movement of ideas and innovation.